

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
Кафедра початкової освіти

ФОРМУВАННЯ ВМІННЯ АРГУМЕНТУВАТИ ВЛАСНІ
ВИСЛОВЛЮВАННЯ В УЧНІВ 4 КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Спеціальність 013 «Початкова освіта»

Осипенко Вероніки В'ячеславівни
студентки групи ПОм-1-24-1.4д

Науковий керівник:
Бондаренко Геннадій Леонідович,
кандидат педагогічних наук, доцент

Допущено до захисту
Протокол №__ від __.__.____
Завідувач кафедри _____ Г. Л. Бондаренко

КИЇВ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВМІННЯ АРГУМЕНТУВАТИ ВЛАСНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ В ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	8
1.1. Розкриття сутності базових понять дослідження.....	8
1.2. Формування вміня аргументувати власні висловлювання в здобувачів початкової освіти як науково-педагогічна проблема.....	17
1.3. Формування вміня аргументувати власні висловлювання в здобувачів початкової освіти в практиці початкової школи.....	37
Висновки до першого розділу.....	46
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ АРГУМЕНТУВАТИ ВЛАСНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ В УЧНІВ 4 КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	48
2.1 Актуальний стан готовності вчителя початкових класів до здійснення професійної діяльності з формування вміня в учнів 4 класів аргументувати власні висловлювання.....	48
2.2 Навчально-методичний комплекс формування вміня в учнів 4 класів аргументувати власні висловлювання на уроках української мови.....	63
2.3. Організація та аналіз результатів наукового дослідження	68
Висновки до другого розділу.....	70
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	79

ВСТУП

Актуальність теми дослідження Сучасна система початкової освіти України зазнає суттєвих змін у межах реалізації Концепції Нової української школи, яка спрямована на формування компетентної, критично мислячої, соціально зрілої та відповідальної особистості. Однією із ключових наскрізних умінь, визначених Державним стандартом початкової освіти, є вміння учнів аргументувати власні висловлювання, обстоювати власну думку та приймати виважені рішення. Уміння аргументувати — це не лише мовленнєва, а й інтелектуальна, когнітивна та соціальна компетентність, що забезпечує здатність дитини мислити логічно, висловлюватися обґрунтовано, вести діалог, дискутувати та взаємодіяти з іншими.

Актуальність дослідження зумовлена кількома важливими чинниками. По-перше, аргументація є фундаментом критичного мислення, яке визначено одним із пріоритетних результатів початкової освіти. Уміння аргументувати формує в здобувачів освіти вміння аналізу, порівняння, узагальнення, самостійного прийняття рішень, що необхідні як для успішного навчання, так і для життєдіяльності в сучасному інформаційному суспільстві.

По-друге, результати наукових досліджень і власні практичні спостереження педагогів свідчать, що значна частина молодших школярів має труднощі з побудовою логічних міркувань, поясненням власної позиції, добором аргументів і прикладів. Діти часто обмежуються емоційними судженнями або фрагментарними твердженнями, що не містять логічного обґрунтування. Це вказує на недостатній рівень сформованості відповідного уміння та потребує цілеспрямованої педагогічної роботи.

По-третє, ефективність формування уміння аргументувати у молодших школярів значною мірою залежить від готовності вчителя — його методичної обізнаності, вміння організовувати мовленнєві ситуації, навчальні дискусії, використовувати прийоми критичного мислення, створювати умови для розвитку власної позиції кожної дитини. Тому важливим є вивчення того,

наскільки педагоги усвідомлюють значущість цієї компетентності та володіють відповідними методиками.

По-четверте, сучасні підходи до навчання наголошують на необхідності інтерактивних, діяльнісних та особистісно орієнтованих методів, які створюють природні умови для формування аргументації в дітей. Однак у реальній педагогічній практиці такі методи використовуються епізодично або несистемно, що створює розрив між теорією та практикою.

Таким чином, дослідження проблеми формування вміння аргументувати власні висловлювання в здобувачів початкової освіти є своєчасним і соціально значущим. Воно відповідає стратегічним цілям реформування української школи, забезпечує розвиток ключових компетентностей молодших школярів та сприяє підвищенню якості освітнього процесу. Результати дослідження дозволять удосконалити методичну підготовку педагогів та запропонувати ефективні педагогічні умови й методи розвитку аргументаційних умінь у дітей молодшого шкільного віку.

Мета дослідження – проаналізувати стан досліджуваної проблеми у науковій літературі та практиці; розробити та дослідити дієвість навчально-методичного комплексу формування вміння в учнів 4 класів аргументувати власні висловлювання на уроках української мови.

Для досягнення мети дослідження було сформульовано наступні **завдання:**

1. Проаналізувати наукову літературу з досліджуваної проблеми.
2. Охарактеризувати теоретичні та практичні аспекти формування вміння аргументувати власні висловлювання в учнів початкових класів.
3. Дослідити стан готовності учителів початкових класів формувати вміння аргументувати власні висловлювання в учнів 4 класів, встановити рівень сформованості цього вміння в учнів.

4. Розробити навчально-методичний комплекс формування вміння в учнів 4 класів аргументувати власні висловлювання на уроках української мови та дослідити його дієвість.

Об'єкт дослідження: процес формування вміння аргументувати власні висловлювання в учнів початкової школи.

Предмет дослідження: навчально-методичне забезпечення формування уміння аргументувати власні висловлювання в учнів 4 класів на уроках української мови.

Методи дослідження:

- *теоретичні* (аналіз наукових джерел, вивчення та узагальнення досліджуваної проблеми у практиці початкової школи з метою формування власного погляду на проблему дослідження, формулювання теоретичних засад дослідження);
- *емпіричні* (педагогічне спостереження, бесіди, опитування, анкетування – з метою визначення рівня готовності вчителів до формування вміння аргументувати власні висловлювання в учнів початкових класів; встановлення рівня сформованості в учнів 4 класу уміння аргументувати власні висловлювання);
- *статистичні* для обробки даних та встановлення значимості результатів дослідження, їх кількісно-якісної інтерпретації.

Апробація результатів роботи Основні положення та результати роботи доповідалися на Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції для студентів та молодих науковців «Вивчення та впровадження ідей Василя Сухомлинського в практику сьогодення» (08 жовтня 2025 р., Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка), I Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Наукові інсайти майбутніх педагогів: від пошуку до втілення» (24 жовтня 2025 р., Київський столичний університет імені Бориса Грінченка), V Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Нова

українська школа в дії: актуальні проблеми методик навчання та стратегії розвитку» (15 травня 2025 р., Херсонський державний університет).

Експериментальна база дослідження. Експериментальна робота проводилася на базі Ліцею №3 Подільського району міста Києва, Ліцею №144 імені Григорія Ващенка Солом'янського району міста Києва, Бородянського академічного ліцею Бородянської селищної ради Київської області, Спеціалізованої школи №149 Солом'янського району міста Києва, Початкової школи №344 Дарницького району міста Києва, Приватного закладу загальної середньої освіти І ступеня «Академія сучасної освіти» з поглибленим вивченням іноземних мов міста Києва, Дитячого лінгвістичного центру «Вересень» міста Києва, Приватного християнського ліцею «Скарб» міста Києва, Гімназії №163 Шевченківського району міста Києва, Печерського ліцею №75 Печерського району міста Києва, Ліцею №133 Печерського району міста Києва.

Структура і обсяг магістерської роботи: зміст роботи містить вступ, два розділи, висновки до двох розділів, загальні висновки, список використаних джерел (53 найменування), додатки.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВМІННЯ АРГУМЕНТУВАТИ ВЛАСНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ В ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1.1. Розкриття сутності базових понять дослідження

Чітке визначення та аналіз основних понять, що становлять теоретичну базу прогнозованої проблеми, передбачають успішне здійснення наукового пошуку. Питання формування вміння аргументувати власні висловлювання безпосередньо пов'язане з розвитком риторичної компетентності учнів, тому нами буде розглянуто різні аспекти та напрями педагогічної діяльності вчителя і учня в контексті формування в здобувачів початкової освіти вміння аргументувати власні висловлювання.

У цьому підрозділі розглянуто сутність таких ключових термінів, як вміння, аргумент, аргументація, мовлення, формування, вміння аргументувати, власні висловлювання, а також специфіка розвитку цих умінь у здобувачів початкової освіти, зокрема учнів 4 класу на уроках української мови.

Проблема формування будь-яких практичних умінь, зокрема формування вміння аргументувати, вимагає, перш за все, чіткого з'ясування змістового наповнення поняття “уміння”, що попри достатню розробленість в науковій літературі та широке застосування у практичній педагогічній діяльності, потребує подальшого системного осмислення.

У таблиці 1.1 подаємо змістовий аналіз терміну «уміння» крізь призму нормативних документів, педагогічних, психологічних досліджень.

Таблиця 1.1

Визначення сутності терміну “уміння”

Автор(и)/джерела	Визначення
“Український педагогічний словник” за С.Гончаренком	“засвоєний суб’єктом спосіб виконання дії, який забезпечується сукупністю набутих знань і навичок...” [7, с. 58]
Дидактичний довідник майбутнього вчителя початкових класів	“спосіб виконання дій, засвоєний суб’єктом, включає в себе досвід, знання і здатність робити що-небудь свідоме; формується вправлянням у звичних і змінених умовах і складається з ряду операцій” [25, с.298]
Психологіс. Енциклопедія практичної психології. http://psychologis.com.ua/umeni_e.htm	“... виконання дії (справи, завдання) з належною якістю. Це освоєний людиною спосіб виконання дії, здатність людини продуктивно, з належною якістю і у відповідний час виконувати роботу в нових умовах”.
Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Національної рамки кваліфікацій”	«...здатність застосовувати знання для виконання завдань та розв’язання задач і проблем. Уміння поділяються на когнітивні (інтелектуально-творчі) та практичні (на основі майстерності з використанням методів, матеріалів, інструкцій та інструментів» [47]

Як можемо бачити з таблиці 1.1 термін “уміння” розглядається як здатність суб’єкта освітнього процесу продуктивно і з належною якістю застосовувати набуті знання для виконання завдань та розв’язування задач.

У риторичному контексті, вміння - це здатність свідомо добирати мовні засоби відповідно до мети і ситуації спілкування, логічно будувати висловлювання, висловлювати й обґрунтовувати власну позицію. Як зазначає Л. Мацько, риторичне вміння охоплює не лише знання мовних норм, а й володіння логікою мислення, структурою аргументації та етичними нормами спілкування.

Уміння включає в себе:

1. Ціннісне ставлення до побудови аргументів як до значущого процесу ефективної комунікації.
2. Володіння такими знаннями, як:
 - знання про структуру аргументу, зокрема про тезу, докази, обґрунтування;
 - знання про індуктивний та дедуктивний способи побудови логічних аргументів;
 - правила формулювання тези, як складної логіко-лінгвістичної задачі.
3. Уміння:
 - формулювати тезу;
 - добирати докази для доведення істинності тези (факти, посилання, докази);
 - обґрунтовувати (пояснювати суттєвий зв'язок між тезою та доказом) [7].

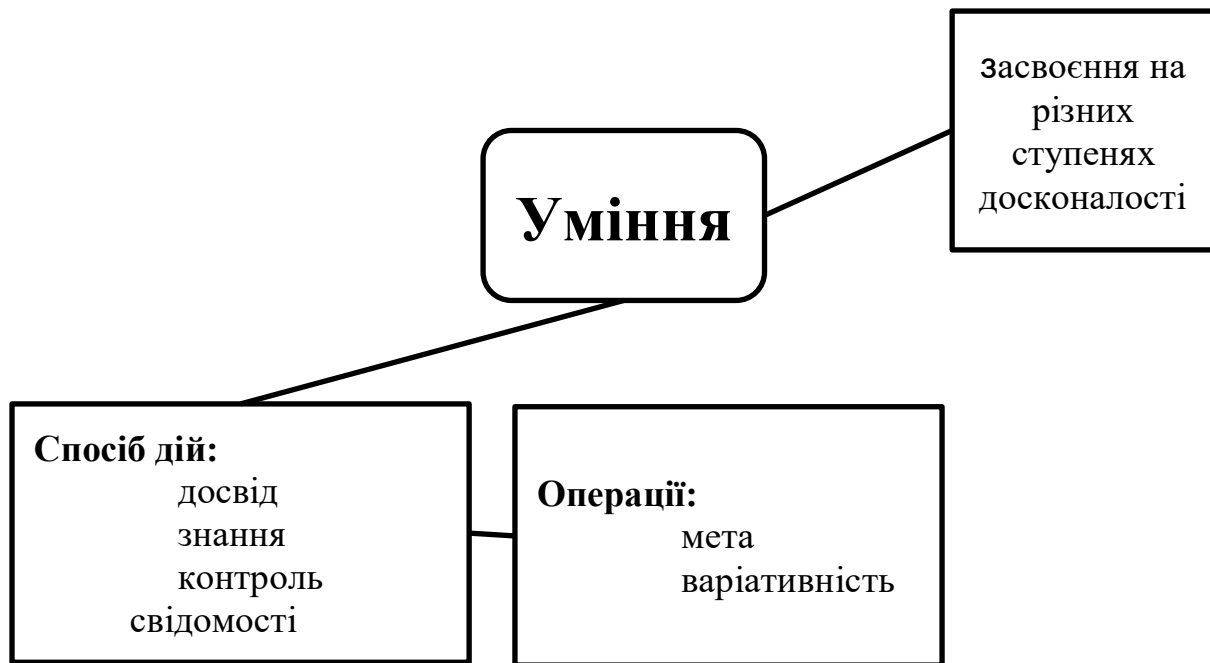

Рисунок 1.1. Сутність уміння в контексті складових способу дій та операцій

Тобто, вміння формується шляхом вправ і створює можливість виконання дії не лише у звичних, а й у змінених умовах.

На підставі зазначеного вище можна сформулювати визначення поняття “*формування вмінь*” як цілеспрямований поетапний навчальний процес, спрямований на перетворення знань, способів дій та практичного досвіду в стійкі, усвідомлені дії, що забезпечують ефективне виконання певної діяльності. Отже, можемо зробити висновок, що в результаті тренування, вміння автоматизуються і перетворюються у навичку. У навчальній діяльності учні оволодівають навчальними вміннями. Розрізняють загальнонавчальні (які стосуються всіх навчальних предметів) і спеціальні (характерні для конкретного предмета) вміння.

Важливо зазначити, що визначальна роль належить умінню аргументувати – це складне уміння, яке складає основу процесу комунікації, під час якої використовується одним із співрозмовників обґрунтування для переконання співрозмовника. Аргументація у найбільш широкому розумінні слова - це процес обґрунтування людиною певного положення (твердження,

гіпотези, концепції) з метою переконання в його істинності, слушності.
(<https://vseosvita.ua/library/embed/000zdr-fdc1.docx.html>)

Таблиця 1.2

Визначення сутності терміну “аргумент”

Автор(и)/джерела	Визначення
Словник основних термінів та понять риторики (Г.Сагач)	«Аргумент – думка, судження, істинність яких перевірена і доведена практикою, які наводяться для обґрунтування істинності чи хибності іншого положення» [42, с.19].
Риторика Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (Л.Мацько, О.Мацько)	«Аргумент (у перекладі з латинської доказ) – це наступне положення (мовні висловлювання чи текст), яке стосується тези й обґрунтовує її чи переконливо доводить істинність тези. Аргументи бувають прямі (безпосередні) і непрямі (опосередковані), в ролі яких можуть виступати аксіоми, точки зору та думки авторитетних людей» [18, с. 43].
Словник термінів і понять з риторики (Х.Макович,	«Аргумент (від лат. argumentum – «доказ», «тема», «основа») – це

Л.Вербицька, Н.Капітан)	висловлювання, яке доводить істинність тези, обґрунтовує її (у монологі оратора чи під час суперечки), або ж заперечує тезу опонента в суперечці; те саме, що доказ. Аргументи поділяють на логічні та емоційні» [17].
І. Сущенко Посібник для вчителів “Дебати в школі. Як навчити аргументації та публічного мовлення?”	«Аргумент – це твердження, за допомогою якого людина обґрунтовує певне положення з метою переконання іншого в його істинності» [47, с.21]

У таблиці 1.2 зазначено, що термін аргумент – це висловлювання, яке обґрунтовує чи переконливо доводить істинність тези. Цим визначенням ми і будемо послуговуватися в нашому дослідженні. Кожен аргумент має певну структуру. Обов’язковими елементами є теза, докази та обґрунтування.

Під час доведення власної думки, здобувачі освіти залучаються до процесу обґрунтування ними певного твердження або гіпотези, метою якого є переконатися в істинності, слушності цього твердження. І цей процес найменовано аргументацією. На уроках української мови для переконання аудиторії, в нашому випадку, інших учнів молодшого шкільного віку, оратор використовує логічні аргументи у виступі, звертаючись до логічного мислення аудиторії. Для цього йому необхідно запустити процес реалізації комунікативних мовних засобів, а саме – мовлення.

Визначення терміну “Мовлення”

Автор(и)/джерела	Визначення
Словник термінів і понять з риторики (Х.Макович, Л.Вербицька, Н.Капітан)	«Мовлення – реалізація мови в дії; використання мовних засобів у комунікації; процес спілкування й обміну думками. М. буває внутрішнім (думання мовою, фактично це поєднання М. і мислення) та зовнішнім (конкретне говоріння). М. реалізується у двох формах – усній і письмовій. До різновидів зовнішнього М. належать говоріння, аудіювання, письмо і читання. Правильне М. повинно відповідати нормам літературної мови й бути точним, доречним, виразним, логічним, змістовним, багатим і чистим» [17]
“Український педагогічний словник” за редакцією С. Гончаренка	«Мовлення – функціонування мови в процесах вираження та обміну думок, конкретна форма існування мови як особливого виду суспільної діяльності. Безпосередніми виявами М. є його різноманітні акти в усній (звуковій) і писемній реалізації. Розрізняють

	М. монологічне й діалогічне. Поряд з власне М. (так званим зовнішнім М.) виділяють внутрішнє мовлення, розраховане на постановку й розв'язання у свідомості мовця різноманітних пізнавальних завдань. Окремим видом М. є читання». [7, с.213]
--	---

У сучасній лінгводидактиці *мовлення* розглядається як складне багатокомпонентне явище, що поєднує психічну, інтелектуальну та комунікативну діяльність людини. У методичному посібнику М. Вашуленка зазначено, що розвиток зв'язного мовлення учнів початкових класів передбачає роботу у двох напрямках: удосконалення і розвиток діалогічного мовлення та формування вмінь будувати монологічні зв'язні висловлювання. Отже, для побудови певного судження, здобувачам освіти потрібно використати один з семи законів риторики, який розвиває в людини вміння трансформувати думку в словесну форму правильно, виразно, багато, точно, образно, стисло, доцільно. А саме – мовленнєвий закон, який формує вміння володіти мовленням. Дотримання мовленнєвого закону передбачає інтелектуальне (змістовне й логічне) та чуттєве мовлення (вміння підбирати емоційно-експресивну лексику та використовувати невербальні засоби комунікації). Мовленнєвий закон є результатом організації мисленнєво-мовленнєвої діяльності людини, завдяки якій оратор повинен вчитися володіти грамотним мовленням й опанувати мистецтво живого слова [31].

Мовлення, як особливий вид психічної й інтелектуальної діяльності, нерозривно пов'язане з мисленням. Воно є засобом формування і формулювання думки за допомогою мови. Складники мовлення

співвідносяться з логіко-розумовими чинниками: слово відповідає поняттю, речення – судженню, тобто виражає думку, текст виражає задум автора, послідовність його думок. Важливо зазначити, що мовлення не існує заради мовлення, адже ми говоримо не заради того, щоб щось сказати, а для того, щоб розв’язати комунікативне завдання, вплинути на кого-небудь, виразити свою згоду, незадоволення і таке інше, адже слово, позбавлене значення, не є словом, воно – порожній звук.

Вміння аргументувати – це інтегрована інтелектуально-комунікативна якість особистості, яка виявляється у здатності логічно, послідовно й переконливо обґрунтовувати власну позицію з урахуванням мети ситуації.

Вміння аргументувати реалізується через власні висловлювання, на які, як ми можемо припускати, впливають події та явища навколишньої дійсності, що викликають у людини певні думки і почуття, і стають мотивом для обмірковування певного висловлення з метою поділитися ним з кимось. Термін “висловлення” у Словнику основних термінів та понять риторики за Г.Сагач [43] подано як *“одиниця повідомлення, що характеризується смисловою цілісністю і може бути сприйнята слухачем у певних умовах мовного спілкування”*. Збережений у пам’яті мовця необхідний і достатній запас виражальних мовних засобів, з поміж яких він має змогу обрати найбільш придатні з них для надання їм відповідної звукової чи графічної форми, чим і продукує усне чи писемне висловлювання. Сам цей процес відбувається “спонтанно”, що значить, що адресат, сприймає звуки або графічні знаки, розшифровує переданий адресантом зміст, зіставляє його з реаліями дійсності та погоджується або не погоджується з отриманим результатом і формулює власне висловлювання на основі свого запасу мовних засобів. Психологи Н.Жинкін, А.Леонтьєв, А.Лурія, І.Зимня, розвиваючи ідеї Л.Виготського, стверджують, що мовлення у своїй комунікативній формі може бути діяльністю як самостійною, так і такою, що супроводить інші види діяльності, зокрема професійної.

Отже, можемо прийти до висновку, що власне висловлювання це результат спонтанної мовленнєвої діяльності мовця, заснований на вже існуючих запасах мовних засобів, видозмінених під конкретну комунікативну ситуацію (авторське визначення).

Відповідно до Статті 1 Закону України про Освіту, здобувачі освіти - вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), інші особи, які здобувають освіти за будь-яким видом та формою здобуття освіти [49].

Послугуючись Державним стандартом початкової освіти, зазначаємо, що здобувач освіти – здобувач освіти на першому рівні повної загальної середньої освіти, оскільки початкова освіта - це перший рівень повної загальної середньої освіти, який відповідає першому рівню Національної рамки кваліфікацій [39].

1.2.Формування вміння аргументувати власні висловлювання в здобувачів початкової освіти як науково-педагогічна проблема

У Статті 12. Закону України “Про освіту” зазначено, що *“метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та активності. Для того, щоб досягти цієї мети розроблено шлях формування ключових компетентностей, які необхідні кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності...*

Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики,

приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми” [49].

Володіння сукупністю основних загальнонавчальних вмінь і навичок називають вмінням учитися. Воно багатогранне і включає наступне:

- 1) навчально-організаційні вміння (вміння формулювати мету й визначати завдання діяльності; вміння раціонально планувати діяльність; вміння створювати сприятливі умови для власної діяльності: режим, гігієна і порядок робочого місця, загартування та інші);
- 2) навчально-інформаційні (вміння здійснювати бібліографічний пошук; вміння працювати з технічними джерелами інформації; вміння здійснювати спостереження);
- 3) навчально-інтелектуальні вміння (вміння мотивувати свою діяльність; вміння уважно сприймати інформацію; вміння логічно осмислювати навчальний матеріал, виділяючи в ньому головне; вміння раціонально запам'ятовувати; вміння розв'язувати проблемні пізнавальні задачі; вміння самостійно виконувати вправи; вміння здійснювати самоконтроль у навчально-пізнавальній діяльності).

На нашу думку, вміння формувати власне висловлювання логічно пов'язати з навчально-інтелектуальними вміннями, адже для учня важливе уважне сприймання інформації, логічне осмислення навчального матеріалу з акцентом на головному, де учень має раціонально запам'ятовувати інформацію для розв'язання проблемних пізнавальних задач. А це все не реалізується без вміння аргументувати. Це два взаємозалежні вміння, які можуть існувати окремо, проте не матимуть такої значущої ефективності, окрім випадків, коли їх застосовують в інтеграції. Для того, щоб висловити власні думки, треба надати їм форму, в нашому випадку – словесну. Тобто максимально детально, точно і чітко описати думку, а для її формування нам необхідні знання, які ми

отримуємо з зовнішнього світу, використовуючи наші органи чуття, а також ті, що набуті життєвим досвідом, зокрема методом спроб і помилок.

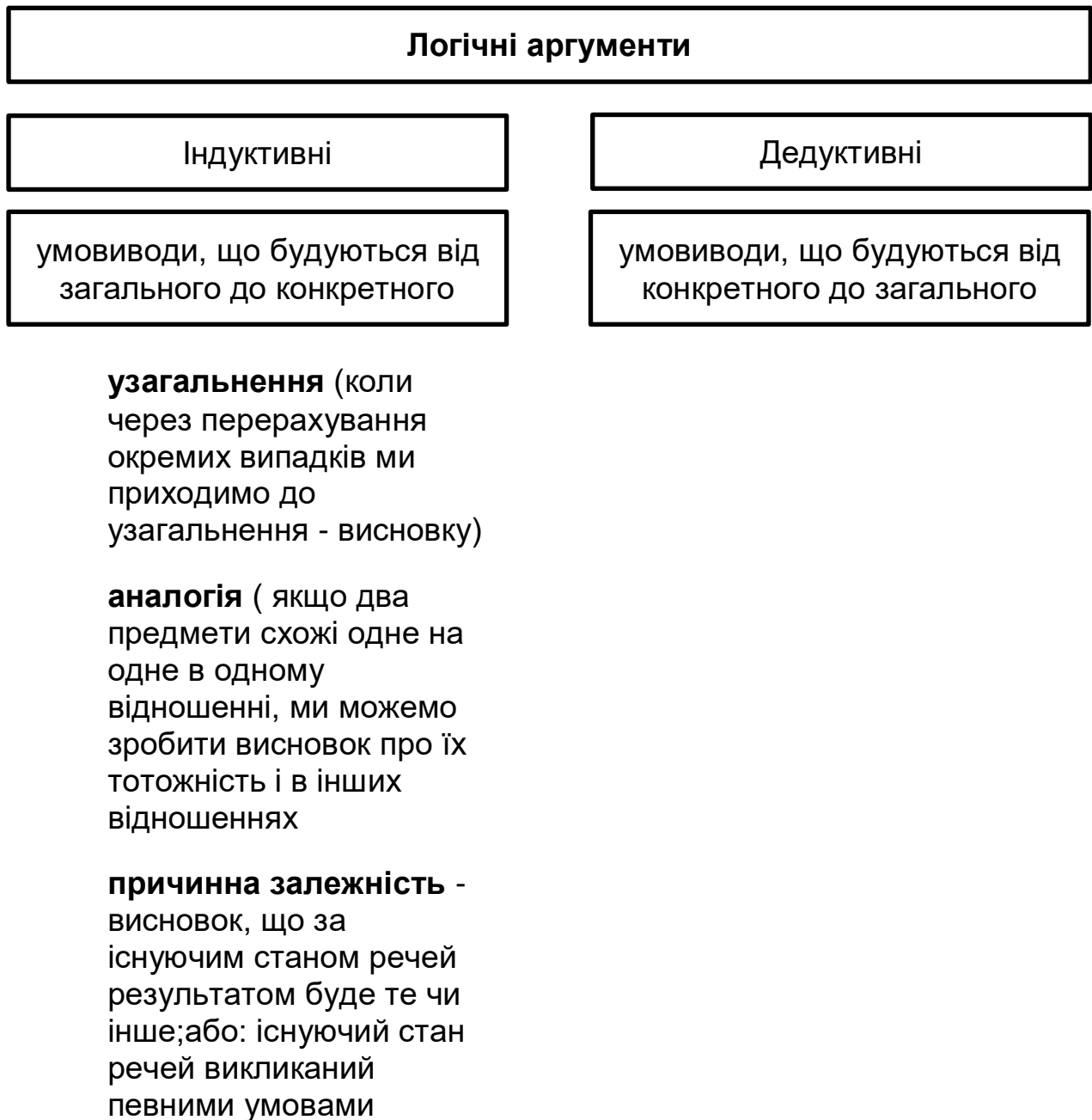

Рисунок 1.2. Схема видів логічних аргументів

Будь-яка аудиторія, як не пасивна маса людей, а в нашому випадку колектив здобувачів освіти, має свої переконання, позиції та погляди з приводу обговорюваного питання. Люди в групах часто “підхоплюють” емоції одне одного, діляться всім від заздрощів і ревнощів до тривоги і ейфорії. Що більш згуртована група, то більший вплив на настрій одне одного, сильніший емоційний зв’язок і навіть більше спільних емоційних подразників. В таких випадках оратору легко використовувати психологічні аргументи.

Рисунок 1.3 Психологічні аргументи

Одним з етапів активізації діяльності аудиторії, що реалізується через зіткнення різних поглядів і досягається логіко-психологічними, психологічними та аудіовізуальними засобами є виведення аудиторії на рівень обговорення. Обговорення сприяє закріпленню інтелектуально-пізнавального мотиву, розв'язанню конфліктних ситуацій та встановленню конструктивних стосунків, розвитку громадської потреби і досягнення глибинного рівня розуміння предмета обговорення. На цьому етапі важливу роль відіграє мовлення учасників процесу навчання.

Фізіологічним підґрунтям мовлення є умовно-рефлекторна діяльність кори великих півкуль головного мозку. Подразниками для нього є слова, «сигнали сигналів» (І.Павлов), що замінюють безпосередні предмети та їх властивості. Як подразник слово має три форми вираження: слово почуте, слово побачене, слово вимовлене. Функціонування його пов'язане з діяльністю периферійного апарату мовлення та центрально-мозкових фізіологічних механізмів.

Мовлення здійснюється за участі другої сигнальної системи і в тісному взаємозв'язку з першою сигнальною системою, як рефлекторний за своєю природою акт.. Акт мовлення ґрунтується на роботі всієї кори великих півкуль, окремі ділянки якої відіграють особливу роль, пов'язану з розташуванням в них мозкових закінчень аналізаторів, які керують слуханням і говорінням. Установлено, що центри мовлення розташовані в скроневій частині лівої півкулі. Проте, вся ця ділянка пов'язана з різними механізмами мовлення [6, С. 48–60].

Але дослідженнями великої кількості фізіологів і психологів доведено, що таке тлумачення фізіологічного підґрунтя мовленнєвої діяльності є недостатнім для її інтерпретації. Так, дослідження М. П. Кочергіна, які стосуються механізмів мовлення, доводять існування кількох таких механізмів. Перш ніж будувати мовленнєвий акт, ми будуємо його змістовий «кістяк» (за допомогою предметно-зображувального кола уявлень, образів і схем). Це і є механізм

програмування висловлювання. Далі задіюється група механізмів, пов'язаних із переходом від плану програми до граматичної (синтаксичної) структури речення. До групи таких механізмів належать механізм граматичного прогнозування синтаксичної конструкції; механізм, що забезпечує запам'ятовування, зберігання та реалізацію характерних граматичних форм слів; механізм переходу від одного типу конструювання до іншого (трансформація), механізм розгортання елементів програми в граматичні конструкції та ін. [15].

Крім зазначених, виокремлюється ще механізм пошуку необхідного слова за значенням та звуковими ознаками, механізм добирання необхідних звуків мови та механізм реального існування звукового мовлення.

Таким чином, можна констатувати, що фізіологічне підґрунтя мовлення досить складне, воно розгортається в певній часовій послідовності. Тому говорити про ізольовану локалізацію в корі великих півкуль головного мозку всіх складових мовленнєвого акту недоцільно. Сприймання мовлення забезпечується тими самими механізмами, що й говоріння. Сприймання мовлення – це поетапний переклад сприйнятого на значеннєвий (предметно-зображувальний) код, ототожнення окремих слів, словосполучень, а також цілих фраз із нашим мовним досвідом [9].

Розуміння мовлення є завершальною стадією своєрідного перекладу, у результаті якого ми співвідносимо зміст сприйнятого (згорнуте мовлення, прочитаний текст тощо) зі змістом нашої свідомості та різними чинниками діяльності [10].

Розвиток мовлення проходить три етапи (Методика викладання рідної мови в середніх навчальних закладах / За ред. М. І. Пентиліук. Підручник для студентів-філологів. Київ : Ленвіт, 2000. 264 с.).

Етапи розвитку мовлення

Етап	Період	Як розвивається
Довербальний	перший рік життя	У цей період у процесі довербального спілкування з оточуючими закладаються передумови розвитку мовлення. Дитина не вміє говорити. Але складаються умови, які забезпечують опанування мовлення дитиною в подальшому. Такими умовами є формування вибіркового сприйняття мовлення оточуючих – виділення його серед інших звуків, а також більш тонке диференціювання мовленнєвої діяльності в порівнянні з іншими звуками. Виникає чутливість до фонематичних характеристик мовлення. Довербальний етап розвитку мовлення завершується розумінням дитиною простих висловлювань дорослого, виникненням пасивного мовлення.

Перехід дитини до активного мовлення	припадає зазвичай на другий рік життя	Дитина починає промовляти перші слова і прості фрази, розвивається фонематичний слух. Велике значення для своєчасного опанування дитиною мовлення і для нормального темпу його розвитку на першому і другому етапах мають умови спілкування з дорослими: емоційний контакт між дорослим і дитиною, ділова співпраця між ними і насиченість спілкування мовними елементами.
Удосконалення мовлення як провідного засобу спілкування	упродовж життя	У ньому все точніше проявляються наміри мовця, все точніше передається зміст і загальний контекст подій. Відбувається розширення словника, ускладнення граматичних конструкцій, чіткішою стає вимова. Але лексичне і граматичне багатство мовлення в учнів залежить від умов їхнього спілкування з оточенням. Вони засвоюють з почутого мовлення лише те, що необхідно і достатньо для

		комунікативних завдань, які стоять перед ними
--	--	--

У проведеному дослідженні нас особливо цікавив останній етап розвитку мовлення, оскільки одним із провідних завдань методики розвитку мовлення є саме вдосконалення мовлення як провідного засобу спілкування та формування вміння аргументувати. Виникла необхідність у з'ясування сутності термінів “розвиток” і “формування”.

Розвиток мовлення передбачає оволодіння всіма мовними засобами певної мови, а сам процес оволодіння має бути диференційованим, розрахованим на практичне застосування конкретних мовних одиниць. Робота при цьому має виконуватися комплексно, оскільки одиниці всіх мовних рівнів функціонують у мовленні нерозчленовано.

Варто зазначити, що в методичній літературі спостерігається паралельне вживання понять «формування» і «розвиток». У своєму дослідженні ми розмежовуємо ці дві категорії. Так, під «розвитком» ми розуміємо процес, який характеризується якісними змінами, появою новоутворень, нових механізмів, процесів, структур, а «формування» – це первинний розвиток, процес і результат діяльності, тобто формування є первинним по відношенню до розвитку.

Будуючи зв'язне висловлювання (усне чи писемне), мовець спирається на наявний у нього запас слів і граматичних моделей. Це матеріал довгочасної пам'яті. Другий компонент довгочасної пам'яті – запас уявлень і понять, набутих у різні моменти життя. Крім довгочасної пам'яті, у процесі мовлення важлива роль належить оперативній пам'яті. Вона діє декілька секунд: відбирає із довгочасної пам'яті синтаксичні схеми і включає в неї слова. Сутність оперативної пам'яті зводиться до двох функцій: 1) утримання двох написаних

чи сказаних слів під час побудови речення; 2) випередження двох сусідніх синтаксично пов'язаних слів. І так у ланцюгу всього речення і тексту.

Процес мовлення охоплює такі необхідні етапи: 1) орієнтація в умовах спілкування; 2) планування ходу думки; 3) добір найбільш відповідних мовних засобів для її вираження; 4) забезпечення зворотного зв'язку. Усі ці етапи мовлення постійно змінюють один одного, перебувають у постійній взаємодії.

Мовленнєва діяльність складається з мовленнєвих дій (актів), що являють собою підготовку і реалізацію висловлювання в цілому, незалежно від його обсягу (це може бути репліка в діалозі, розповідь і т. ін.).

У лінгвістиці найбільш відома схема мовленнєвого акту, запропонована Р. Якобсоном. Вона містить такі компоненти:

- той, хто говорить (адресант);
- той, хто слухає (адресат);
- контекст (обстановка, у якій відбувається висловлювання, наприклад, урок, збори, сімейний обід);
- передана інформація (повідомлення).

Скриншот 1.1 Комунікативний процес

Теорія мовленнєвої діяльності враховує передусім, що комунікація – це обмін інформацією між співрозмовниками, адже вони по черзі міняються ролями («я» – комунікатор, «ти» – перцепієнт), висловлюючись про спільний предмет розмови.

Останнім часом поряд із поняттям «мовленнєва діяльність» з'явилося поняття «мовленнєве спілкування» (або «комунікативна діяльність»), які психологи розглядають як особливий специфічний вид пізнавальної діяльності, у процесі якої відбувається взаємний обмін інформацією, думками, почуттями,

способами поведінки, звичками; систему мовленнєвих актів, мовленнєвої поведінки, що забезпечує спілкування, взаєморозуміння між людьми; створює комунікативний контекст, у якому реалізуються мовленнєві акти.

Мовлення завжди спрямоване на слухача і служить для спілкування з ним. Важливим у ході нашого дослідження є також розуміння проблеми аналізу мовленнєвої комунікації, що становить синтез двох напрямів розгляду мовних явищ: з одного боку, – це формування мовленнєвого висловлювання від думки людини через внутрішню схему висловлювання й внутрішнє мовлення до розгорнутого зовнішнього мовлення, з якого і складається мовленнєва комунікація; з іншого, – це перебіг процесу сприйняття й розуміння мовленнєвого висловлювання, що починається зі сприйняття розгорнутого мовлення співрозмовника і через низку сходинок переходить до виділення.

Механізм мисленнєво-мовленнєвої діяльності надзвичайно складний і до кінця не вивчений. Проте вчені виділяють 3 фази мовленнєвого акту, детальніше про які наведено в таблиці.

Таблиця 1.5

Фази мовленнєвого акту

Фаза мовленнєвого акту	Послідовність реалізації
підготовка і виконання висловлювання	1. Виникнення ситуації, що спонукає до вираження думок. <i>Наприклад, менеджер готує проект угоди, журналіст бере інтерв'ю й інші.</i> 2. Мотивація. Потреба висловлення, породжувана життєвою ситуацією, поступово усвідомлюється, перетворюється в

	конкретну мету (мотив), що починає керувати діями автора. 3. Прогнозування (інтенція). Намір вимовити фразу ніби піддається перевірці, зважується, до кого буде звернене мовлення, з якою інтонацією, звучністю, швидкістю воно звучатиме. 4. Внутрішній план, що визначає зміст і структуру повідомлення. 5. Мовне структурування – це три операції підготовки засобів мови на внутрішньому рівні: вибір слів, визначення порядку слів і словосполучень, засобів зв’язку лексичних одиниць.
його сприйняття і розуміння	1. Прийом звукового сигналу. 2. Аналіз акустичного потоку з погляду фонетики тієї чи іншої мови. На цьому етапі перципієнт починає розуміти слова. 3. Розпізнавання значення кожного фонетичного слова – одиниці, що має один словесний наголос (наприклад, <i>ліс, шумить, на столі, з лісу, зробив би</i>). 4. Розшифрування граматичних зв’язків між словами. 5. Включення фрази в контекст, зв’язування з попередніми репліками.

	6. Розуміння іншого, додаткового, переносного значення. На цьому рівні сприймаються тропи (метафора, метонімія, іронія й ін.), алюзія (натяк). 7. Оцінка мовленнєвої майстерності мовця. Повний цикл акту мовлення завершується новою дією – свідченням результативності висловлювання.
зворотний зв'язок	зворотний зв'язок – динамічна реакція на почуте: це питання, репліки, відповіді учнів на уроці і т. ін

Така єдина існуюча наразі систематизація перекодування задуму в мовлення і декодування інформації.

Мовленнєву діяльність зазвичай ділять на внутрішню (мовлення для себе, про себе), яка являється основним інструментом інтелектуальної діяльності людини, і зовнішню (мовлення для інших). Відповідно розрізняються способи сприйняття мовлення. Зовнішнє мовлення буває усним і писемним. Усне має три форми: окличну, яка виражає реакцію людини на ту або іншу дію, ситуацію або відношення, діалогічну і монологічну.

Внутрішнє мовлення відрізняється за своєю структурою від зовнішнього мовлення тим, що воно дуже згорнуте, уривчасте, в ньому опускається більшість другорядних членів речення. Внаслідок цього воно справляє враження незв'язності та незрозумілості для іншого, нерідко в реченні залишається один тільки підмет або присудок, що є центром думки, навколо якого об'єднуються образи.

Проте, зовнішнє і внутрішнє мовлення людини тісно взаємопов'язані, вони взаємно проникають одне в одне. Легкість і швидкість таких проникнень залежать від різних умов, а саме: від змісту, складності і новизни розумової діяльності, мовного досвіду та індивідуальних особливостей людини.

Продуктивним видом мовленнєвої діяльності, за допомогою якого (спільно з аудіюванням) здійснюється усне вербальне спілкування є говоріння. Його змістом є вираження думок в усній формі. У його основі лежать вимовні, лексичні, граматичні навички. Виділяють такі різновиди говоріння [Верчено Т. В. Розвиток мовлення та його значення в житті людини. Тернопіль : Рута, 1998. 132 с.]:

- ініціативне (активне);
- реактивне (відповідь);
- репродуктивне (стохастичне).

Психологічна структура акту говоріння охоплює чотири фази:

1) спонукально-мотиваційну, в якій виявляється потреба людини в спілкуванні під впливом певного мотиву і за наявності певної мети висловлювання;

2) аналітико-синтетичну, представлену у вигляді згорнутих розумових дій з програмування і формулювання думок (тут функціонує механізм внутрішнього оформлення висловлювання, що забезпечує вибір слів і граматичного прогнозування);

3) звукове й інтонаційне оформлення думки;

4) контролюючу, завдання якої – сигналізувати про можливі помилки і сприяти їх виправленню; контроль передбачає порівняння власного мовлення з еталоном.

Продуктом говоріння є мовленнєве висловлювання, а його одиницею говоріння виступає мовленнєва діяльність. М. Пархоменко виділяє такі психофізіологічні механізми говоріння:

1) механізм репродукції (забезпечує відтворення готових і засвоєних структурно-змістових блоків);

2) механізм добору мовних засобів;

3) механізм комбінування і конструювання;

4) механізм управління мовленнєвим висловлюванням (іноді називають механізмом дискурсивності) [Пархоменко М. Методика роботи над словом, текстом на уроках читання. *Початкова школа*. 1997. №7. С. 44–48].

Неодмінною умовою і водночас результатом існування людського суспільства є спілкування. Вчені розрізняють три сторони процесу спілкування: комунікативну (встановлення контактів між людьми), обмін інформацією і вироблення єдиної стратегії взаємодії в спільній діяльності (пізнавально-діяльнісний аспект), сприйняття і розуміння іншої особистості (міжособистісна взаємодія і вплив). Причому комунікативний аспект оцінюється як родовий і домінує над іншими аспектами [Ковальчук Н. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення пунктуації. *Українська мова і література в школі*. 2009. № 5. С. 2–6].

Таким чином можемо припустити, що говоріння є процесом спілкування, яке в свою чергу є самим мовленням і існує заради створення і встановлення контактів між людьми. В рамках комунікативної лінгвістики, що забезпечує перспективний, на наш погляд, підхід для сучасної практики знаходиться лінгвістичне обґрунтування вміння доводити. Цей підхід передбачає створення аргументаційного тексту, що характеризується такими параметрами:

- визначенням предмета й теми аргументації;
- визначенням ролі та функції аргументації в мовному жанрі;
- уявленням про цільове призначення аргументації (довести, пояснити, переконати тощо) залежно від ситуації спілкування;
- визначенням можливості реалізувати структуру аргументації (максимального, середнього та мінімального ступеня) у мовних жанрах;

- визначенням можливості розташування структурних аргументаційних одиниць в залежності від ряду факторів: мовного жанру, мовної ситуації, індивідуальності й характеру аудиторії (слухача);
- вимогами до досягнення ефективного спілкування в процесі аргументації.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що формування вмінь доводити – це багатоплановий, комплексний, інтегрований процес, що синтезує у собі формування декількох умінь. Спираючись на дослідження Н. Махновської, яка вивчала питання системи навчання аргументаційним умінням, дотичне проблемі нашого дослідження, варто звернути увагу на те, що: вміння доводити слід розглядати як важливий показник розвитку дискусійних та аргументаційних умінь, культури мовлення і загальної культури людини; вміння доводити – комплексні, складні, інтегративні, до складу яких входять дискусійні та аргументаційні вміння й навички; мають специфічні ознаки (цілеспрямованість, динамічність, інтегративність, самостійність, продуктивність, ієрархічність тощо) і є цілісною системою умінь різного порядку і характеру, що мають стати одним з основних компонентів набуття комунікативної компетенції; структурні елементи аргументації по-різному проявляються і функціонують в мовних педагогічних жанрах в процесі формування вмінь доводити.

Відповідно до цього мовні педагогічні жанри можна класифікувати за ступенем вираження в них структурних елементів аргументації:

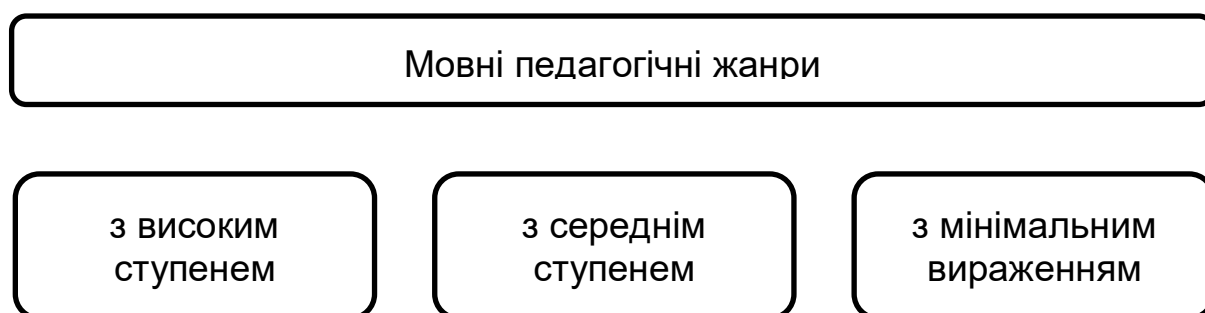

Рисунок 1.4. Мовні педагогічні жанри

Така класифікація дозволяє максимально реалізувати ідею діяльнісної-жанрового підходу до навчання, оскільки сприяє більш детальному виявленню специфіки функціонування аргументаційних елементів у тому чи іншому жанрі [133, с.29].

Таким чином, для визначення методики формування вмінь доводити в процесі застосування групи дискусійних методів варто зупинитися на таких аспектах, як: *діалог – це співпраця, оскільки дві або більше сторін разом працюють для досягнення особливого розуміння; в діалозі один учасник слухає іншого, щоб зрозуміти, дійти згоди; кожен учасник пропонує на обговорення свою ідею, знаючи, що думки інших людей допоможуть її покращити; шукає основоположні узгодження, сильні сторони в позиціях інших.*

Вихідні положення діалогу розкриваються нами для їх переоцінки. *Діалог у ході дискусії розширює світогляд і може змінити думку учасника; викликає самоаналіз власної позиції; відкриває можливість досягнення кращого рішення; створює відносини відкритості змінам і помилкам; закликає тимчасово утримуватися від вираження своїх переконань; містить справжню турботу про іншу людину, виключає образи та відчуження; виходить з того, що у багатьох людей є частина відповіді, а разом із тим вони можуть скласти ці частини в робоче розв'язання питання.*

Діалогічний етикет науковці розглядають як правила ведення діалогу для мовця й слухача, що є дуже важливим і в процесі ведення дискусії (О. Пометун, Л. Пироженко, Л. Варзацька) [187; 43]. З-поміж правил для мовця виокремлюють: доброзичливе ставлення до співрозмовника, повагу до адресата; виявлення доречної у певній ситуації ввічливості; вміння добирати тему для розмови, характерну для кожної ситуації, цікаву, зрозумілу партнерові; дотримання логіки розгортання тексту; добір мовних засобів відповідно до обраної тональності тексту діалогу, з орієнтацією не тільки на адресата, але й на ситуацію спілкування загалом, ан офіційність або неофіційність ситуації. Правила для слухача містять уважне слухання мовця;

доброзичливе, поважне, тактовне ставлення до мовця; перенесення до центру уваги мовця та його інтересів; уміння вчасно оцінити мовлення співрозмовника, погодитися чи не погодитися з ним, відповісти на запитання; намагатися не перебивати мовця, не вставляти недоречних зауважень, не переводити власне слухання у говоріння [186, с.50].

Б. Баєв визначає шість основних якостей уміння: цілеспрямованість, динамічність, продуктивність, інтегрованість, самостійність, ієрархічність. Він виокремлює п'ять груп умінь усного спілкування: власне мовленнєві, вміння мовленнєвого етикету, уміння невербального спілкування (жести, міміка, рухи, дії), уміння спілкуватися в різних організаційних формах спілкування (планування спільних дій, інтерв'ю, обговорення результатів діяльності, дискусії, бесіди), уміння спілкуватися на різних рівнях (у парі, у групі, на заняттях). Власне мовленнєві вміння об'єднують уміння вступати у спілкування, підтримувати й завершувати його; проводити свою стратегічну лінію, урахувати компоненти ситуації спілкування, прогнозувати його результат; перепитувати співрозмовника, захоплювати й підтримувати ініціативу спілкування, говорити виразно, виражати основні мовленнєві функції, висловлюватися логічно і зв'язно, продуктивно, цілісно, самостійно, в нормальному темпі, переказувати почуте, передбачати майбутнє [2].

Як зазначає Е. Палихата, формування мовленнєвих умінь у результаті наслідування вміщує: засвоєння нових слів, словосполучень, реплік, мікродіалогів з метою їх правильної вимови; відтворення діалогів дітьми, коли необхідно повторити прослуханий діалог, вимова за зразком; розуміння та засвоєння дітьми інтонаційної оформленості репліки, діалогічної єдності, діалогу, в якому педагог вимовляє необхідне висловлювання для того, щоб дитина повторила його, копіюючи інтонаційний зразок [33, с.37].

Г. Костюк, І. Синиця вказували на те, що власне мовленнєве вміння – це мотиваційно-мислительний рівень, воно ґрунтується на таких психічних процесах, як відчуття, сприймання і осмислення. У нашому дослідженні вміння

доводити, як різновид мовленнєвого вміння, допомагає учням сформувати власну позицію, вільно висловити її, як усно так і письмово, створити своє уявлення про ситуацію спілкування та відпрацювати в ході дискусії власні життєві принципи [15, 44].

Оскільки мовленнєве вміння – новий якісний рівень, то завдяки інтеграції вміння періодично переходить на більш високі щаблі. У процесі комунікації необхідним стає оволодіння комунікативними й комунікативно-мовленнєвими вміннями: правильно (адекватно ситуації) обрати стиль мовлення, підпорядкувати форму мовленнєвого висловлювання завданням спілкування, вживати найбільш ефективні (для поставленої мети і відповідних умов) мовні й немовні засоби спілкування задля вираження й доведення власної думки, вміння дібрати вдалі аргументи в ході обговорення спірних питань.

Тривалість і змістовність обговорень у ході дискусії залежить від багатства лексичного запасу, вміння добирати влучні слова й аргументи кожного з учасників обговорення.

Варто наголосити і на значущості комунікативних умінь, тобто вмінь встановлювати контакт, розпочинати й підтримувати розмову. Комунікативні вміння сприяють вживанню засвоєних фонетичних, граматичних, лексичних умінь у вільному мовленнєвому спілкуванні й під час перебігу дискусійного обговорення проблемного питання.

1.3. Формування вміння аргументувати власні висловлювання в здобувачів початкової освіти в практиці початкової школи

У контексті реалізації компетентнісного підходу особливої актуальності набуває аналіз практики формування вміння аргументувати власні висловлювання на уроках української мови в початковій школі. Саме мовно-літературна галузь є тим освітнім середовищем, у якому діти найбільш

природно й системно навчаються висловлювати думку, добирати докази та робити логічні висновки.

Навчальна програма «Інтелект України» є одним із найбільш інноваційних та комплексних освітніх проєктів сучасної української початкової школи, спрямованих на всебічний розвиток інтелектуальних, комунікативних, творчих і особистісних якостей молодших здобувачів освіти. Структура програми базується на засадах компетентнісного та діяльнісного підходів, що передбачає активне залучення учнів до різних видів пізнавальної діяльності, зокрема мовленнєвої, логіко-риторичної та комунікативної. Особлива увага у програмі приділяється розвитку критичного мислення, умінню працювати з інформацією, формулювати власну думку та аргументовано її обґрунтовувати, що робить її потенційно ефективним інструментом для формування в учнів уміння будувати аргументоване висловлювання.

У межах цього підрозділу здійснено ґрунтовний аналіз методичних можливостей програми, а також розглянуто особливості побудови навчальних завдань, структуру уроків української мови в межах програми, специфіку використання інтерактивних, риторичних, ігрових і логіко-мовленнєвих вправ, що потенційно сприяють формуванню аргументативної компетентності молодших школярів.

У ході аналізу встановлено, що програма «Інтелект України» містить низку методичних прийомів, які сприяють розвитку в учнів таких важливих складників аргументації, як уміння формулювати тезу, добирати докази, використовувати причинно-наслідкові зв'язки, оперувати прикладами з власного досвіду чи навчального матеріалу. Значну роль у цьому відіграють спеціально дібрані тексти, підготовчі вправи на встановлення логічних зв'язків, творчі та комунікативні завдання, що стимулюють учнів до висловлення власних суджень і підтримання дискусії.

Також було розглянуто відгуки та рекомендації педагогів, які працюють за програмою, щодо її впливу на формування мовленнєвої та аргументативної

компетентностей. Аналіз педагогічної практики показав, що вчителі відзначають підвищення в учнів здатності висловлювати власну позицію, удосконалення навичок логічного мислення, розвиток уміння доводити свою правоту за допомогою простих, але чітких аргументів. Водночас було виявлено, що формування цих умінь потребує цілеспрямованої методичної підтримки, адже не всі учні здатні самостійно застосовувати алгоритми аргументації, запропоновані програмою.

Зокрема, у Освітня програма початкової школи науково-педагогічного проєкту «Інтелект України» (1-4 класи), а саме у розділі, присвяченому формам організації освітнього процесу, зазначено, що реалізуються різні навчальні технології, зміст яких нас дуже зацікавив. Наприклад, якщо розглянути *інтерактивні освітні технології та технології критичного мислення*, можемо побачити в переліку “навчання на основі власних відкриттів”, “дискусія”, що тісно пов’язано з темою нашого магістерського дослідження [41].

✓ *інтерактивні освітні технології та технології критичного мислення*, зокрема кооперативне навчання, навчання на основі власних відкриттів, робота в парах або групах, технологія навчання в грі, дискусія, метод просктів; тренінги (соціально-психологічні тренінги, тренінги особистісного зростання тощо), афірмації, що спрямовані на становлення учнів як суб’єктів життєдіяльності, патріотів України, активних членів громадянського суспільства, які сповідують традиційні й новітні демократичні цінності, ідеї

Скриншот 2.1 Опис інтерактивних освітніх технологій критичного мислення учнів в освітній програмі навчально-педагогічного проєкту “Інтелект України”

Також нас зацікавила технологія раціонального читання, яка має на меті реалізацію формування в учнів наскрізних умінь, зокрема “уміння висловлювати власну думку усно й письмово”, “здатність логічно обґрунтовувати позицію”, що реалізовано системною роботою, одне із завдань якої є “спроможність переказувати текст, виділяючи інформацію, яку необхідно

запам'ятати та раціонально запам'ятовувати її, висловлювати власну думку щодо прочитаного, обґрунтовуючи її, завдяки комплексу вправ”.

✓ *технологія раціонального читання, метою якої є формування в учнів таких наскрізних умінь, означених у Законі України «Про освіту» (стаття 12), як читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно й письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, а також спроможність опрацьовувати значний обсяг наукової та навчальної інформації за обмежений час. Сутність цієї технології полягає в системній роботі над формуванням в учнів: 1) технічної складової читання за допомогою комплексу спеціальних вправ, що спрямовані на підвищення темпу читання вголос і подумки, розширення обсягу симультанного сприйняття одиниць тексту й удосконалення процесів запам'ятовування; 2) здатності розуміти прочитане, критично осмислювати й оцінювати інформацію завдяки вправам «Ключові слова», «Питайлик», «Техніка аргументації»; 3) спроможності переказувати текст, виділяючи інформацію, яку необхідно запам'ятати, та раціонально запам'ятовувати її, висловлювати усно та письмово власну думку щодо прочитаного, обґрунтовуючи її, завдяки комплексу вправ; 4) уміння створювати на основі прочитаного власні есе, тексти-розповіді, тексти-описи, тексти-міркування;*

Скриншот 2.1 Технологія раціонального читання в освітній програмі навчально-педагогічного проєкту “Інтелект України”

Ознайомимось детальніше з комплексом вправ, які може використовувати учень початкових класів четвертого року навчання для формування вміння аргументувати власні висловлювання на практиці. На скриншоті нижче зазначено приклад вправ від Питайлика – одного з персонажів, що допомагає учням формулювати правильні запитання або ж давати розлогу відповідь на них. Блок “дай відповіді на запитання” навчає учнів давати чітку лаконічну відповідь, проте підтверджувати її інформацією з опрацьованого до цього тексту. Можемо зазначити, що питання цього блоку сформульовані таким чином, що не мають можливості закритої відповіді, а це передбачає розвиток діалогу або дискусії, що насамперед є дієвим методом для формування в учнів уміння аргументації. На нашу думку, важливо додати, що подібна робота з текстом навчає учнів не просто добирати необхідні слова з наявного словникового запасу в пам'яті, а також додатково вміти шукати

докази своєї думки, що в подальшому можуть перетворитись на сильний аргумент. В учнів є не тільки впевненість у власних знаннях та висновках, а ще й візуальна основа, на яку вони можуть орієнтуватись під час усного власного висловлення з певної теми.

❖ Дай відповіді на запитання.

- 1) Яким уявляв себе песик і яким він був насправді?
- 2) Якого висновку дійшов Чинк, подорослішавши?
- 3) Що людям було заборонено в парку?
- 4) Хто стежив за тим, щоб у парку ніхто не порушував закону?
- 5) Чому песик погнався за койотом? Поміркуй, як це його характеризує.

❖ Переглянь фрагмент мультфільму. Знайди й підкресли в тексті речення про переглянуте. До одного з них постав і напиши запитання. Дай відповідь на запитання однокласників. _____

❖ «Озвуч» мультфільм.

❖ Знайди й підкресли в тексті слова, якими можна схарактеризувати Чинка.

❖ Познач, чого песик не робив:

- А** полював на ховрахів;
- Б** ганявся за возами;
- В** приятелював із котами.

❖ Як в оповіданні описано дорослішання Чинка? Розкажи про це з погляду маленького песика.

❖ Який епізод тебе розсмішив, а який — змусив замислитися?

❖ Про поведінку яких тварин ти детальніше дізнався / дізналася з оповідання?

❖ Що койот міг би розказати про себе?

❖ Як ти ставишся до вчинку людей, які жартома нацькували цуценя на дорослого койота?

❖ Якими ти уявляєш Чинка, горця, койота? Напиши два ключових слова для характеристики кожного персонажа.

Чинк _____

Білл Обрі _____

Койот _____

❖ Сформулюй і напиши одним реченням тему прочитаного тексту. _____

❖ Розглянь ілюстрації до твору. Добери з тексту заголовки до кожної.

❖ Яка інформація, наведена в тексті, стане в пригоді читачеві?

❖ Поміркуй, як далі можуть розвиватися події в оповіданні.

Скриншот 2.3. Комплекс вправ “Питайлик” до оповідання “Чинк” за науково-педагогічною програмою “Інтелект України”

Вчителі, які працюють за цією програмою, зазначають, що учні мають більш ширше уявлення про побудову аргументів на підсвідомому рівні. Одним з основних елементів цього є уроки, присвячені розвитку мовлення, під час яких вчитель разом з учнями розбирають і виконують завдання, що пов'язані з вивченням написання різних видів творів, переказів та власних висловлень.

Учений Т.Лютий переконаний, що філософія – потужний інструмент для розвитку. Адже є чимало відомих людей, які досягли висот у підприємстві, фінансах, менеджменті, з часом стикаються з питаннями, які вони не можуть розв'язати в межах свого повсякденного досвіду, комунікації зі своїми близькими, друзями, чи в межах професійної діяльності. Саме тому пропонує вчителям вивчення філософії учнями молодшого шкільного віку з нескладних текстів, музичних та інших творів мистецтва. Адже філософія – не про те, щоб просто послухати чи поговорити, завдяки ній діти вчаться формулювали свої думки. *“Нехай спочатку вони говоритимуть неоковито, будуть плутатися, адже як навчають у наших школах – тобі дають порцію інформації, а ти її потім відтворюєш – письмово, усно чи з допомогою тестів. А артикулювати, проблематизувати, дискутувати, обговорювати в нас не прийнято. Мало висловлювати свою думку. Важливо її аргументувати, шукати докази, змагатись аргументаціями та ідеями”*. На нашу думку, розвиток філософських питань мало розкритий у завданнях початкової школи. Проте, як стверджує Скотт Гершовіц, професор філософії Мічиганського університету, діти є носіями філософських думок і їхні запитання – це справжнє мистецтво мислити [35].

На думку Надії Адаменко, якщо вчитель починає з учнями філософувати, то це означає звертати увагу не стільки на те, “що” діти думають, а на те “як” вони це роблять. [6]

Найчастіше, такий процес комунікації між вчителем і учнями, де учні пробують аргументувати власне висловлення відбувається під час ранкового кола на ранкових зустрічах. У посібнику “Ранкові зустрічі в початковій школі”

від LEGO Foundation [43] описані ключові принципи фасилітації, які сприяють створенню комфортного і безпечного освітнього середовища, атмосфери довіри й підтримки для здобувачів початкової освіти. Рекомендовано залучати дітей до співпраці, співдії та співтворення, адже в процесі спільної роботи вони радяться одне з одним, домовляються та шукають компроміси і здобувають одне з важливих умінь - бути командним гравцем, а без вміння аргументувати вони цьому не навчаться. Проте, не варто забувати про те, що діалог має будуватися на рівних як між учнем-учнем, та і між учнем-вчителем, адже вчитель надає дітям можливість для прийняття рішень, обґрунтування та відстоювання власної думки, що потребує від дитини роздумів, формування власного бачення, ставлення та/або думки.

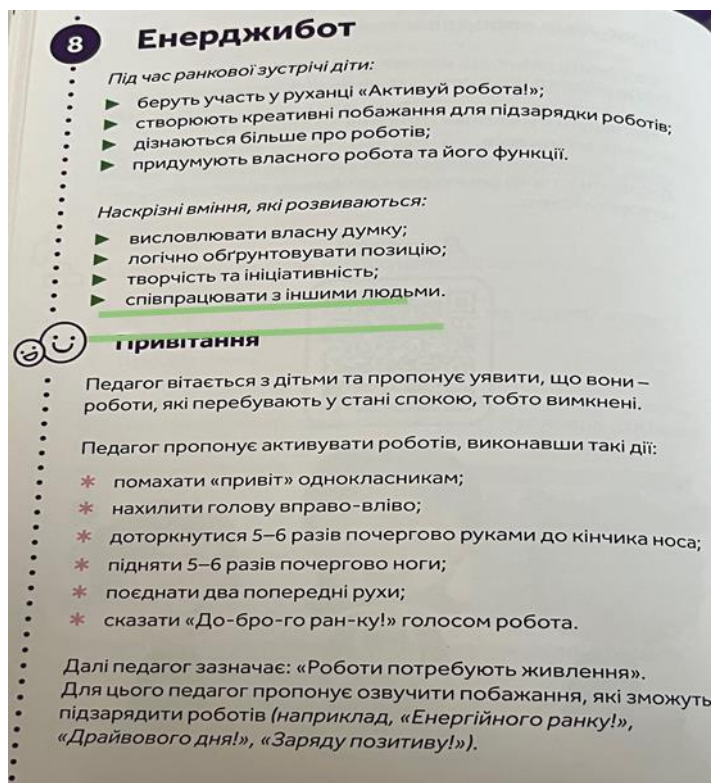

Фото 1.4 Фрагмент плану ранкової зустрічі методичного посібника The LEGO Foundation

Під час планування навчально процесу, зокрема і ранкових зустрічей, вчителю важливо зазначити орієнтовну мету і завдання. Важливими для нашого дослідження наскрізні вміння позначені на Фото 1.4, які розвиваються в учнів - висловлювання власної думки і логічне обґрунтування своєї позиції.

Фото 1.4 Фрагмент плану ранкової зустрічі ч.2 методичного посібника

The LEGO Foundation

Попри наявність значної кількості наукових і методичних праць, присвячених розвитку комунікативних та риторичних умінь учнів основної школи, питання формування вміння аргументувати власні висловлювання саме у здобувачів початкової освіти залишається недостатньо розкритим. Більшість

доступних джерел зосереджені на учнях 5–9 класів, де аргументація розглядається як елемент критичного мислення або риторичної компетентності.

У методичній літературі для вчителів початкової школи переважають матеріали, спрямовані на розвиток зв'язного мовлення, уміння висловлювати власну думку, складати текст-міркування тощо. Однак цілеспрямовані рекомендації щодо формування аргументативних умінь молодших школярів, а також опис практичного досвіду вчителів 1–4 класів практично відсутні. Лише окремі автори (А. Коваль, О. Савченко, О. Пометун) частково торкаються риторичних аспектів навчання, але не подають системної методики формування повноцінного вміння аргументувати.

Аналіз педагогічних журналів, освітніх платформ і репозиторіїв університетів також засвідчує, що практичні напрацювання, спрямовані на розвиток аргументації у четвертокласників, майже не представлені. Наявні матеріали орієнтовані здебільшого на здобувачів освіти середнього та старшого шкільного віку й не враховують психолого-вікові особливості учнів 4 класу, їхні мовленнєві можливості та навчальні потреби.

У зв'язку з цим можна стверджувати, що проблема формування уміння аргументувати власні висловлювання в учнів 4 класу залишається недостатньо дослідженою і потребує подальшого науково-методичного обґрунтування. Актуальним є розроблення:

- змісту й структури аргументативного вміння, доступного для молодших школярів;
- системи вправ риторичного спрямування, врахованої у вікових особливостях 9–10-річних дітей;
- методики діагностики рівня сформованості аргументативних умінь;
- практичних рекомендацій для вчителів початкової школи.

Відсутність таких напрацювань обумовлює необхідність власного дослідження, яке дозволить заповнити наявну науково-методичну прогалину та сприятиме підвищенню ефективності мовної освіти в початковій школі.

Висновки до першого розділу

У першому розділі нами було здійснено комплексний теоретичний аналіз проблеми формування вміння аргументувати власні висловлювання в учнів 4 класу на уроках української мови. Розкриття сутності ключових понять, що дало змогу окреслити наукове підґрунтя дослідження та визначити термінологічне поле, яке є базовим для подальшої роботи.

Аналіз наукових праць з психології, риторики, лінгводидактики та методики навчання української мови показав, що аргументація розглядається як важлива складова мовленнєвої компетентності учня, пов'язана зі здатністю висловлювати та обґрунтовувати власну позицію. Водночас більшість досліджень присвячені учням середньої та старшої школи; у працях, орієнтованих на початкову освіту, превалює увага до розвитку зв'язного мовлення, уміння формулювати думку, складати текст-міркування, але питанню системного формування вміння аргументувати приділено недостатньо уваги.

Проведений аналіз методичної літератури й доступних практик учителів засвідчив, що цілеспрямовані рекомендації щодо розвитку аргументації саме у здобувачів початкової освіти (зокрема 4 класу) представлені фрагментарно. Виразною є відсутність комплексних методик, адаптованих до вікових особливостей молодших школярів, а також нестача діагностичних матеріалів, спрямованих на виявлення рівня сформованості умінь аргументувати.

Таким чином, узагальнення теоретичних джерел дає підстави стверджувати, що проблема формування вміння аргументувати власні висловлювання у четвертокласників є актуальною й недостатньо дослідженою в сучасній педагогічній науці. Виявлена науково-методична прогалина обґрунтовує необхідність розроблення діагностики рівнів сформованості вміння аргументувати та створення системи вправ риторичного спрямування, що відповідатимуть пізнавальним і мовленнєвим можливостям учнів початкової школи.

Отримані теоретичні результати становлять фундамент для подальшої розробки й експериментальної перевірки формування вміння аргументувати власне висловлення у здобувачів початкової освіти, що буде представлено в наступних розділах роботи.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ АРГУМЕНТУВАТИ ВЛАСНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ В УЧНІВ 4 КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

2.1. Актуальний стан готовності вчителя початкових класів до здійснення професійної діяльності з формування вміння в учнів 4 класів аргументувати власні висловлювання

Теоретичні засади формування вміння аргументувати власні висловлювання в учнів початкових класів, розглянуті у першому розділі нашого дослідження, слугують основою для визначення таких особливостей роботи вчителя з розвитку аргументованого мовлення здобувачів молодшого шкільного віку на уроках української мови:

- цілеспрямоване впровадження в освітній процес методів і прийомів, що стимулюють мисленнєву активність учнів, спонукають їх до висловлення та обґрунтування власної позиції;
- створення комунікативно насиченого освітнього середовища, у якому діти мають можливість вільно висловлювати думки, вислуховувати інших, аргументувати власні твердження з урахуванням логіки, доказовості та мовленнєвих норм;
- організація системи навчальних і виховних завдань, спрямованих на розвиток мовленнєвої, критично-мисленнєвої та соціальної компетентностей учнів, зокрема під час діалогів, дискусій, письмових і творчих робіт;
- активна взаємодія з батьками та колегами з метою формування єдиного підходу до розвитку культури мовлення і вміння аргументувати в освітньому середовищі.

Розкриття сутності основних понять, покладених в термінологічний каркас нашого дослідження, дало змогу сформулювати визначення терміна “уміння аргументувати власні висловлювання в учнів початкових класів” як

інтегрованої мовленнєво-мисленнєвої здатності учнів молодшого шкільного віку висловлювати власну думку логічно, послідовно й переконливо, підкріплювати її доказами, прикладами, фактами, враховуючи позицію співрозмовника та дотримуючись мовних і комунікативних норм української мови.

Таке розуміння визначає пріоритет у діяльності вчителя — формування особистості здобувача початкової освіти як мислячого, активного, мовленнєво компетентного суб'єкта навчання, здатного до обґрунтованого самовираження у різних видах мовленнєвої діяльності.

Дослідженню актуального стану сформованості вмінь аргументувати власні висловлювання в учнів початкових класів передувало виконання таких завдань:

- сформулювати визначення терміна “уміння аргументувати власні висловлювання в учнів початкових класів” із виокремленням його структурних компонентів (мотиваційного, когнітивного, мовленнєво-діяльнісного та рефлексивного);
- визначити критерії, показники та рівні сформованості вміння аргументувати власні висловлювання у молодших школярів на уроках української мови;
- розробити діагностичний інструментарій (анкетування, спостереження, мовленнєві завдання, тести) для виявлення рівнів сформованості зазначеного вміння в учнів початкових класів.

З урахуванням теоретичного блоку нашого дослідження нами було сформульовано таке визначення терміна: уміння аргументувати власні висловлювання в учнів початкових класів – це інтегрована мовленнєво-мисленнєва якість особистості, що виявляється у здатності здобувача освіти молодшого шкільного віку, послідовно й переконливо висловлювати власну думку, підкріплювати її доказами, прикладами, фактами, а також у готовності

вести конструктивний діалог, сприймати позицію співрозмовника та дотримуватися мовних і етичних норм спілкування.

Структура цього вміння включає мотиваційний, когнітивний, мовленнєво-діяльнісний та рефлексивний компоненти, деталізація яких наведена у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Компоненти уміння аргументувати

Компонент	Опис
Мотиваційний компонент	виражає внутрішню мотивацію дитини до самовираження, що проявляється у прагненні формулювати, аргументувати та відстоювати власну позицію. Це свідчить про активний розвиток рефлексивного мислення, комунікативної компетентності та особистісної автономії, які є ключовими чинниками становлення індивідуальності в процесі соціалізації та навчання.
Когнітивний компонент	передбачає засвоєння учнями знань про мовні засоби доказовості, логіку аргументації та правила побудови власних висловлювань; охоплює розуміння структури висловлювання (теза, судження, обґрунтування), видів аргументів і логічних зв'язків, уміння добирати мовні засоби для обґрунтування думки та дотримання комунікативних і етичних норм спілкування.

Мовленнєво-діяльнісний компонент	виявляється у сформованості практичних умінь продукувати, структурувати та репрезентувати аргументовані висловлювання як в усній, так і в письмовій формах. Зазначений компонент забезпечує інтеграцію когнітивних, комунікативних та рефлексивних процесів, сприяючи розвитку критичного мислення, мовленнєвої культури та здатності до ефективної самопрезентації у навчально-пізнавальній діяльності.
Рефлексивний компонент	спрямований на формування здатності до усвідомлення, аналізу та оцінювання правильності, доцільності й ефективності власних аргументів у процесі комунікативної взаємодії. Він забезпечує розвиток самоконтролю, критичного мислення та метакогнітивної активності, що сприяє підвищенню рівня мовленнєвої культури й комунікативної компетентності особистості.

Перш за все, розвиток цього вміння покладається на плечі вчителя, оскільки він є однією з основних сходинок формування вміння аргументувати власні висловлювання в учнів початкових класів. Тому нами було проведено опитування з метою визначення рівня сформованості готовності вчителів до здійснення професійної діяльності, спрямованої на формування в учнів уміння аргументувати власні висловлювання.

Перший блок питань стосувався мотиваційного компоненту вчителів до здійснення професійної діяльності у формуванні вміння аргументувати власні висловлювання.

За результатами опитування ми можемо зазначити, що 100% опитаних нами вчителів цілком згодні з тим, що *формування в учнів уміння аргументувати власні висловлювання є важливою складовою мовної освіти*, 90% зазначили, що цілком згодні з тим, що *аргументоване мовлення сприяє розвитку критичного мислення молодших школярів*, а 10% скоріше згодні з цим, 70% цілком згодні, що *відчують особисту відповідальність за формування в учнів культури аргументованого висловлювання*, проте 30% мають невеликий сумнів щодо цього, 60% опитаних нами вчителів зазначають, що їх *мотивує потреба вдосконалювати власні вміння аргументувати, щоб ефективніше навчати цьому дітей*, натомість інші 40% не можуть визначити цього без долі сумніву і 10% вчителів зазначають, що не вмотивовані цією потребою.

Таким чином можемо прийти до висновку, що рівень мотиваційного компонента вчителів є достатньо високим, особливо у сфері розуміння значущості формування аргументованого мовлення в учнів. Проте потребує посилення внутрішня професійна мотивація – зокрема бажання вдосконалювати власні навички аргументації для підвищення ефективності педагогічної діяльності.

Якби Вам довелось оцінити свою мотивацію щодо формування в учнів вміння аргументувати власні висловлювання, яка теза найточніше б це ... сказати, 2 – скоріше не згоден, 1 – не згоден.

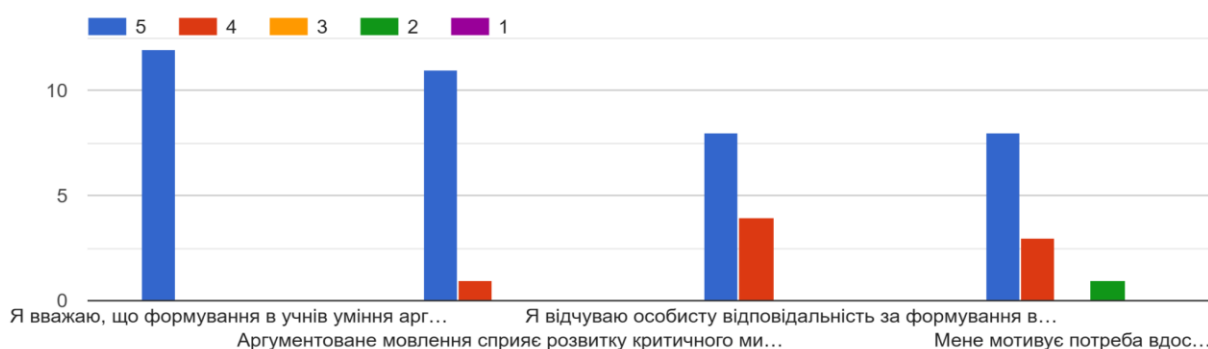

Рис.2.1 Результати оцінювання мотиваційного компоненту вчителів, щодо

формування в учнів вміння аргументувати власні висловлювання на уроках української мови в початкових класах.

У другому блоці питань ми досліджували когнітивну здатність вчителів до формування в учнів вміння аргументувати власне висловлювання. Питання цього блоку спрямовані на виявлення рівня теоретичних знань учителя про сутність і структуру аргументованого висловлювання. Вони дозволяють оцінити, наскільки вчитель:

- розуміє логіку побудови висловлювання (теза, аргументи, висновок);
- знає мовні засоби доказовості, що забезпечують зв'язність і переконливість мовлення;
- орієнтується у видах аргументів і способах їх використання;
- уміє застосовувати ці знання на практиці, добираючи докази у власному професійному мовленні.

Найвищі показники, приблизно 70% спостерігаються у твердженні *«Мені відомі мовні засоби доказовості»* – більшість респондентів повністю згодні з цим. Це свідчить, що вчителі добре орієнтуються у мовних конструкціях, які забезпечують зв'язність і логічність аргументованого мовлення.

Високий, але дещо нижчий рівень згоди 40% мають твердження *«Я добре знаю логіку побудови аргументованого висловлювання»* та *«Я впевнено добираю переконливі докази у професійному спілкуванні»*. Це вказує на достатнє розуміння структури аргументації, однак можливі труднощі у практичному застосуванні знань.

Найнижчі показники має твердження *«Я володію знаннями про види аргументів»*. Частина опитаних, обрала відповіді 3 («важко сказати») або 2 («скоріше не згоден»), що може свідчити про недостатню теоретичну підготовку у сфері класифікації аргументів

Загалом рівень когнітивного компонента є достатнім, проте потребує поглиблення знань про види аргументів і розвиток уміння практично добирати переконливі докази під час спілкування та навчального процесу.

Як би Ви охарактеризували свою когнітивну здатність до формування в учнів вміння аргументувати власне висловлювання? З наведених ...казати, 2 – скоріше не згоден, 1 – не згоден.

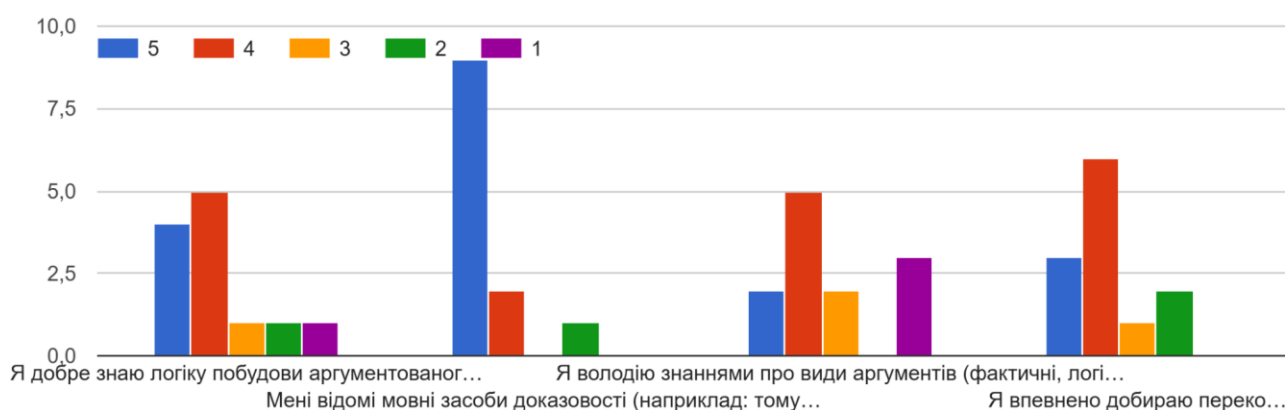

Рис.2.2 Результати оцінювання когнітивного компоненту вчителів щодо формування в учнів вміння аргументувати власні висловлювання на уроках української мови в початкових класах

Ця діаграма відображає результати третього блоку опитування за діяльнісно-практичним компонентом готовності вчителів початкових класів до формування в учнів уміння аргументувати власні висловлювання

Використання завдань, що спонукають учнів аргументувати власну думку. Приблизно 50–55 % респондентів обрали оцінку «5 – цілком згоден», ще близько 30 % – «4 – скоріше згоден». Це свідчить про те, що більшість педагогів свідомо впроваджують завдання на розвиток аргументованого мовлення, хоча частина робить це не системно.

Застосування методів розвитку аргументації (дискусії, рольові ігри тощо). Високі оцінки («5» і «4») отримали близько 60 % відповідей, тоді як приблизно 25 % педагогів вагалися або не погоджувалися. Це вказує на

часткове використання активних методів, можливо, через недостатню підготовленість або часові обмеження.

Уміння навчати учнів логічно вибудовувати висловлювання. Понад 45 % учителів повністю погоджуються, що володіють цим умінням, ще 30 % обрали варіант «скоріше згоден». Водночас близько 25 % респондентів не впевнені у своїй здатності цілеспрямовано формувати логіку аргументації в дітей, що вказує на потребу у методичній підтримці.

Інтеграція елементів навчання аргументації в позамовні та виховні ситуації. Найвищі показники серед усіх тверджень: приблизно 60 % педагогів повністю згодні, ще 25 % – скоріше згодні. Це свідчить про розуміння міжпредметного потенціалу аргументованого мовлення й прагнення реалізувати його у виховній роботі.

Загальний рівень діяльнісно-практичного компонента можна оцінити як достатній або близький до високого (близько 70 % позитивних відповідей). Учителі активно впроваджують елементи формування аргументованого мовлення в освітній процес, проте потребують подальшого підвищення кваліфікації щодо методик навчання логіці аргументації та систематизації роботи в цьому напрямі.

Яка з тез найточніше відповідає вашій позиції або практиці роботи щодо діяльності під час навчального процесу? Оціню... сказати, 2 – скоріше не згоден, 1 – не згоден.

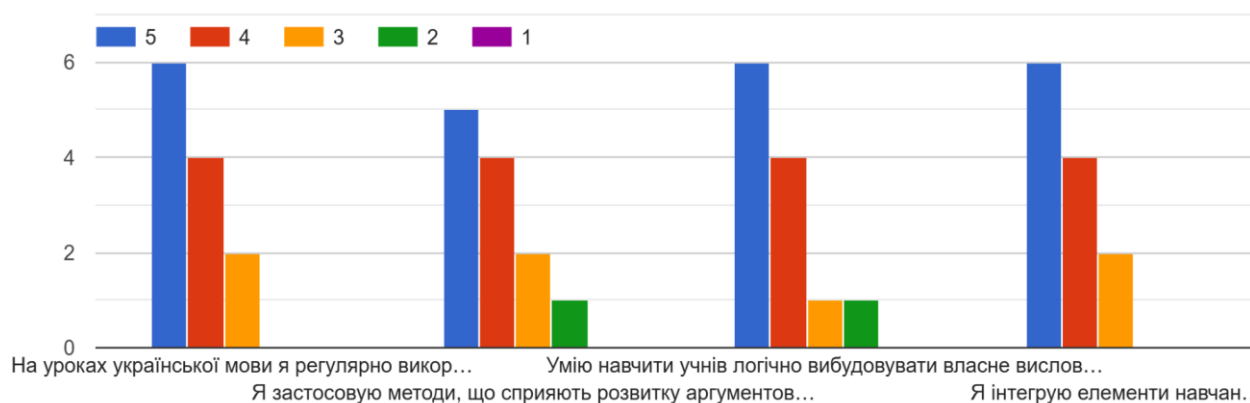

Рис.2.3 Результати оцінювання мовленнєво-діяльнісного компоненту готовності вчителів щодо формування в учнів вміння аргументувати власні висловлювання відповідно до практики роботи.

Отримані результати четвертого блоку анкетування свідчать про загалом високий рівень сформованості рефлексивного компонента професійної компетентності педагогів. За більшістю показників переважають оцінки «цілком згоден» та «скоріше згоден», що вказує на усвідомлення респондентами важливості самоаналізу мовленнєвої діяльності та аргументованості педагогічного спілкування.

Зокрема, 50 % опитаних повністю погоджуються з твердженням *«Я аналізую ефективність власного мовлення під час уроків і педагогічного спілкування»*, а ще 33 % — схильні до згоди. Це свідчить про домінування рефлексивної позиції у процесі комунікації з учнями.

Дещо нижчі показники спостерігаються за твердженням *«Умію виявляти недоліки у власній аргументації та цілеспрямовано працюю над їх виправленням»*: лише 50 % респондентів зазначили, що скоріше згодні, і 33 % — скоріше не згодні. Така динаміка може свідчити про потребу в розвитку критичного самоспостереження та системної рефлексії щодо власних аргументативних стратегій.

Водночас твердження *«Можу оцінити рівень аргументованості висловлювань своїх учнів і надати їм зворотний зв'язок»* отримало 67 % повних згод, що демонструє високий рівень аналітичних умінь і здатність педагогів до об'єктивного оцінювання мовленнєвої діяльності учнів. Аналогічний показник (67 % «цілком згоден») зафіксовано щодо регулярного підвищення комунікативної та мовленнєвої компетентності, що вказує на високу самоосвітню мотивацію та орієнтацію на професійний розвиток.

Отже, результати опитування дають підстави стверджувати, що рефлексивний компонент педагогічної діяльності перебуває на достатньо

високому рівні сформованості, однак потребує подальшого вдосконалення у сфері самокорекції аргументованих дій та розвитку метакогнітивних навичок.

Оберіть одну з відповідей, яка на вашу думку найточніше відповідає вашій позиції або практиці роботи. Оцінювання здійснюється за 5... сказати, 2 – скоріше не згоден, 1 – не згоден.

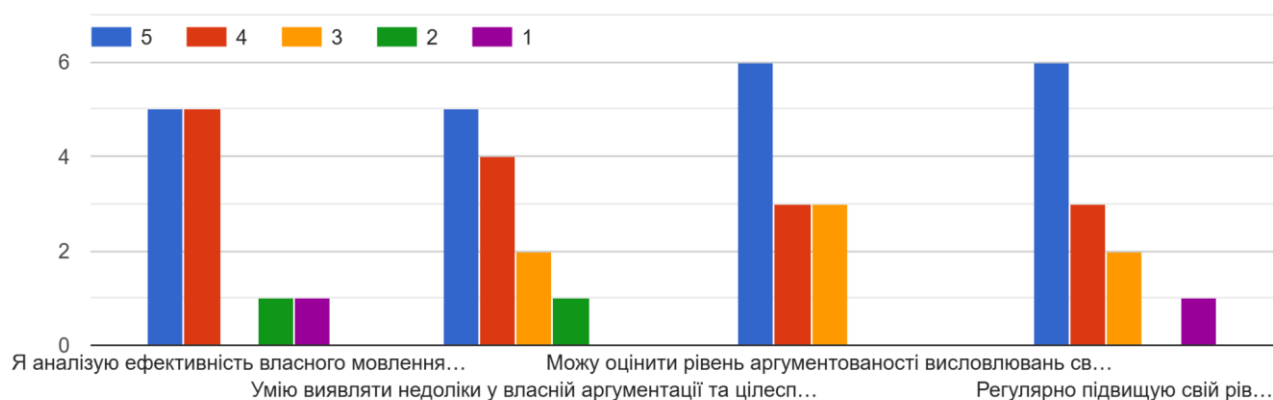

Рис.2.4 Результати оцінювання рефлексивного компоненту готовності вчителів щодо формування в учнів вміння аргументувати власні висловлювання відповідно до практики роботи

Проаналізувавши наведені результати, ми зробили висновок, що готовність учителів початкових класів до формування в учнів уміння аргументувати власні висловлювання загалом перебуває на достатньому рівні, проте потребує подальшого розвитку за всіма компонентами – насамперед у площині практичного застосування та професійного самовдосконалення.

Зокрема:

- учителі усвідомлюють значущість аргументованого мовлення й розуміють його роль у розвитку мислення учнів, що свідчить про високий рівень мотиваційної готовності;

- когнітивний рівень (знання про логіку та засоби аргументації) є достатнім, але потребує поглиблення теоретичних знань і практичних умінь добору доказів;
- діяльнісно-практичний компонент перебуває на межі достатнього та високого рівня, однак вимагає систематизації роботи й методичної підтримки щодо формування аргументованого мовлення в учнів;
- рефлексивний компонент демонструє високу усвідомленість педагогів, але потребує розвитку самоаналізу та самокорекції власної аргументації.

Опитані нами вчителі мають позитивне ставлення, необхідну базу знань і певний практичний досвід у формуванні в учнів уміння аргументувати власні висловлювання, проте їхня готовність не є цілісно сформованою. Для досягнення високого рівня необхідне поглиблення теоретичної підготовки, удосконалення практичних навичок аргументації та розвиток рефлексивної культури педагогічного мовлення.

Для того, щоб перевірити ефективність запропонованого нами методу, ми провели вхідне тестування учнів початкових класів, метою якого стало визначення їхніх вмінь аргументувати власні висловлювання. Нами було розроблено критерії та показники для оцінювання вмінь учнів 4 класу аргументувати власні висловлювання за чотирма рівнями: високий, достатній, середній, початковий.

Детальний аналіз наукової літератури дозволив визначити наступні критерії оцінювання формування вміння аргументувати власні висловлювання в учнів початкових класів серед яких: чіткість висловленої позиції, а саме наскільки учень ясно формулює свою думку; аргументація – наявність і якість причин/пояснень, що підкріплюють позицію; логічність і послідовність викладу, те наскільки думки пов'язані між собою, послідовні; приклади з життя

або творчі доповнення, де учень активно використовує власний досвід або креативні рішення для обґрунтування.

Для зручності, нами було створено таблицю, у якій детально розписано зазначені нами раніше критерії та рівні, а також їхні показники.

Таблиця 2.2

**Критерії, рівні та показники сформованості вміння аргументувати
власні висловлювання**

Критерії	Рівні			
	Високий	Достатній	Середній	Початковий
	Показники			
Чіткість позиції	Чітко сформульована власна думка, однозначно зрозуміла	Позиція зрозуміла, можливі незначні уточнення	Позиція частково зрозуміла, формулювання розмиті	Позиція нечітка або відсутня
Аргументація	2–3 чітких, логічних аргументи, пов'язані з позицією	2 аргументи, логічно пов'язані з позицією	1–2 аргументи, частково пов'язані з позицією	Аргументи відсутні або не пов'язані з позицією
Логічність і послідовність	Виклад послідовний, думки логічно пов'язані	Виклад в основному послідовний, місцями логічні неточності	Частково логічний виклад, спостерігається хаотичність	Виклад хаотичний, зв'язок думок відсутній
Приклади з життя або творчі доповнення	Аргументи підтверджені власними прикладами або творчими ідеями	Аргументи підтверджені 1 прикладом, не завжди творчим	Приклади відсутні або дуже загальні	Прикладів немає, немає творчих доповнень

Учням четвертих класів було запропоновано до виконання три завдання на аргументацію власних висловлювань.

У першому завданні учні мали дати відповідь на таке запитання: *“Чи потрібно учням початкової школи читати щодня? Поясни свою думку.”*. Проаналізовані нами відповіді здобувачів початкової освіти знаходяться між середнім та початковим рівнем, оскільки чіткість позиції частково зрозуміла, а формулювання розмиті (середній рівень); аргументація найчастіше містить 1-2 аргументи, частково пов’язані з позицією (частковий рівень); виклад частково логічний і послідовний, проте спостерігається хаотичність (середній рівень); відсутній зв’язок думок, прикладів з життя немає, як і творчих доповнень (початковий рівень).

У другому завданні учням четвертих класів було запропоновано обрати одну з двох тем для проєктної діяльності та пояснити, чому вони обрали саме її. Аналіз отриманих результатів на цьому етапі показав, що з чіткістю висловленої позиції учні впорались краще - позиція зрозуміла, проте є незначні уточнення (достатній рівень); аргументація у більшості випадків має 1-2 аргументи, які частково пов’язані з позицією (середній рівень); виклад в основному послідовний, місцями логічні неточності, що говорить про достатній рівень сформованості цього компонента; аргументи підтверджені одним прикладом, не завжди творчим, що свідчить про достатній рівень сформованості компонента “Приклади з життя або творчі доповнення”.

Третє питання містить в собі коротку історію, де описана ситуація, в якій вони (учні) мали б стати на чийсь сторону та аргументувати свою позицію. Щодо чіткості позиції, у більшості відповідей вона зрозуміла, можливі незначні уточнення (достатній рівень); присутні 1–2 аргументи, частково пов’язані з позицією (середній рівень); виклад власного висловлення в основному послідовний, місцями присутні логічні неточності (середній рівень); є підтвердження аргументів хоча б одним прикладом з життя, не завжди творчим (достатній рівень).

Проаналізовані нами результати відповідей здобувачів освіти молодшого шкільного віку відповідно до розроблених нами критеріїв, рівнів та показників свідчать про те, що вони знаходяться між середнім і достатнім рівнем. До такого висновку ми прийшли, оскільки чіткість позиції учнів була цілком зрозумілою, проте у більшості респондентів потребувала уточності; аргументація або частково пов'язана з позицією, або ж зовсім відсутня; щодо логічності і послідовності можемо зазначити, що виклад власного висловлення частково логічний, спостерігається хаотичність; приклади з життя або творчі доповнення частково відсутні або дуже загальні.

Діагностування учнів показало, що вміння аргументувати власні висловлювання в здобувачів початкової освіти четвертого року навчання сформовано недостатньо, тому нами було запропоновано систему тренінгів для вчителів з метою покращення вміння.

Тренінговий формат навчання дозволяє учасникам поглибити теоретичні знання, відпрацювати практичні навички, розглянути можливості використання певних результативних вправ щодо формування вміння аргументувати власні висловлювання, а також сформувати стійкі переконання, що через досвід, задля втілення в життя своїх ідей та планів, вчителі здійснюють плавний перехід від достатнього до високого рівня готовності формування вміння аргументувати власні висловлювання в учнів початкових класів на уроках української мови.

2.2 Навчально-методичний комплекс формування вміння в учнів 4 класів аргументувати власні висловлювання на уроках української мови

Розроблений нами робочий зошит і серія тренінгів до нього з теми «Формування уміння аргументувати власні висловлювання в учнів початкової школи» становить цілісну педагогічну систему, спрямовану на розвиток професійної компетентності вчителя в галузі мовленнєвої діяльності учнів,

критичного мислення та формування вміння обґрунтовувати думку шляхом аргументації власних висловлювань. Тренінг складається з п'яти послідовних взаємопов'язаних блоків, кожен із яких ґрунтується на сучасних теоретичних джерелах та передбачає поєднання індивідуальної, групової та рефлексивної діяльності.

Перший блок - *«Вміння відстоювати свою думку: за чи проти?»* має мотиваційно-діагностичний характер. Його метою є актуалізація досвіду педагогів щодо власної аргументаційної культури, визначення їхніх уявлень про такі поняття як «аргумент» та «аргументація». На етапі «warm up» учасники виконують вправи на усвідомлення власної комунікативної позиції, обирають життєве кредо, що відображає професійні цінності і налаштовує для наступного етапу, робота якого включає міні-обговорення важливості аргументації з обов'язковим обґрунтуванням певних висновків (з використанням голосування), поділ на групи та виконання практичних завдань, спрямованих на побудову логічних, переконливих тверджень. Блок формує основу для подальшого розвитку навички аргументування.

Другий блок *« Запитання, які відкривають мислення»* ґрунтується на ідеях Дж. Борга (*«Мистецтво говорити»*) [3] та С. Гершовіца (*«Паскудне, тупе і коротке. Занурення у філософію з дітьми»*) [35]. Його зміст спрямований на оволодіння педагогами технікою постановки відкритих запитань, що сприяють розвитку критичного мислення й самостійного обґрунтування позиції дитини. Учасники аналізують типи запитань, що стимулюють глибше мислення, працюють із фрагментами текстів, моделюють ситуації уроку, щоб зрозуміти в якому моменті доречно поставити правильне запитання, яке запускатиме процес мислення та аргументації. Особливе місце відведено рефлексії, адже педагоги мають проаналізувати власний стиль комунікації й визначити ті методи і запитання, які використовуватимуть у практиці.

Блок *«Говори про важливе на папері»* базується на матеріалах книги М. Скири *«Пиши сильно»* і орієнтований на формування в педагогів умінь

навчати учнів писати аргументовані висловлювання. Основний акцент зроблено на індивідуальній роботі та письмовій рефлексії. Учасники опрацьовують структуру сильного тексту, виконують вправи з формулювання тези, добору аргументів, логічного впорядкування думок, аналізу власного стилю письма, а також шукають проблеми, які можуть виникнути в учнів з написанням власних висловлень та пропонують шляхи їх вирішення. Через послідовні мікро завдання вчителі проходять процес «від ідей — до тексту», удосконалюючи власні навички вміння аргументувати, що дозволяє їм розшири свої можливості і надалі навчати цьому учнів.

У четвертому блоці *«Рухи — це теж мова аргументів»*, розкривається роль невербальної комунікації у процесі аргументації. Теоретичною основою виступає праця Алана і Барбари Піз *«Мова рухів тіла»*. Педагоги застосовують на практиці та аналізують значення постави, жестикуляції, міміки, просторової поведінки, які підсилюють чи послаблюють зміст висловлювання. Особливої уваги надано вправам на аналіз рухів тіла під час мовлення, визначення типових поз стоячи та сидючи, а також моделювання альтернативних, педагогічно доцільних невербальних рішень. Вчителі під час практико орієнтованих завдань вчать свідомо керувати невербальними сигналами та використовувати їх як додатковий інструмент переконання.

«Аргументована особистість: як формувати навичку системно» - п'ятий блок має узагальнювальний і проєктувальний характер. Його метою є допомога педагогам у формуванні індивідуальної системи роботи над розвитком вміння аргументувати власні висловлення в учнів. На основі попередніх блоків учасники вибудовують модель: «Теза – Запитання – Аргумент – Письмо – Невербальна підтримка». Під час роботи вони визначають ключові елементи уроків, добирають методи, продумують етапність формування навички протягом навчального року, з можливістю адаптувати її під клас загалом, або під роботу з кожним учнем індивідуально. Завершальним

елементом є створення власного міні-проєкту, що відображає педагогічні умови, засоби й очікувані результати.

Таблиця 2.3.

Короткий опис тренінгової програми “Формування вміння аргументувати власні висловлювання”

Назва тренінгового блоку	Мета
БЛОК 01. Вміння відстоювати свою думку: за чи проти?	Мета блоку: сформувати базове розуміння природи аргументу та значення аргументування в шкільних ситуаціях; активізувати здатність учителів висловлювати власну думку та підтримувати її доказами.
БЛОК 02. Запитання, які відкривають мислення	Мета блоку: опанувати техніки формулювання запитань, що стимулюють критичне мислення учнів; формування самостійного обґрунтування позиції дитини.
БЛОК 03. Говори про важливе на папері	Мета блоку: навчити педагогів застосовувати техніки письмового формулювання думок, щоб допомогти учням створювати логічні й послідовні власні висловлювання.
БЛОК 04. Рухи – це теж мова аргументів	Мета блоку: показати значення невербальної поведінки у формуванні переконливості; навчити аналізувати пози та адаптувати рухи під ситуацію аргументації.
БЛОК 05. Особистість, яка вміє аргументувати: як формувати цю навичку системно	Мета блоку: створити педагогічну систему формування навички аргументування; визначити форми, методи, регулярні практики та критерії прогресу.

Для перевірки ефективності запропонованої нами розробки було проведене вихідне (контрольне) опитування учнів 4-х класів. Воно мало ту саму будову, що і вхідне опитування, змінені були лише питання (детальніше в додатках).

Після проведеної нами роботи з учителями результати повторного опитування засвідчили помітну динаміку в розвитку вмінь учнів. Аналіз відповідей, отриманих на початковому етапі діагностики та після впровадження тренінгу, показав позитивні зміни у сформованості уміння аргументувати власні висловлювання в здобувачів початкової освіти.

Порівнюючи відповіді учнів до та після тренінгу, ми чітко прослідковуємо прогрес у сформованості навички аргументувати власну думку, адже відповіді стали довші та змістовні, учені пояснюють причину своєї думки, наводять приклади, показують елементарні причинно-наслідкові зв'язки. Також можемо зазначити, що з'явилась структура аргументації, бо можемо бачити тезу (думку), аргумент («бо», «тому що»), іноді навіть міні-висновок. Це прямо свідчить про дієвість методик, поданих вчителям на тренінгу. Здобувачі освіти почали активне використання життєвих прикладів, де зазначають досвід з уроків, домашні ситуації, взаємодію з друзями, власні почуття. Власні висловлювання наповнились емоціями та впевненістю, це свідчить не тільки про засвоєння «техніки» аргументування, а й про розвиток уміння шукати зміст у власному досвіді. Діти міркують, оцінюють, іноді критикують і навіть пропонують. Аргументування відбувається не механічно, а на основі розуміння. У відповідях з'являються речення на кшталт:

- «...бо так я краще запам'ятовую».
- «...тому що тоді цікавіше працювати».
- «...бо я вже пробував і це допомагає».

Це дає нам підґрунтя для висновку, що наша розробка дієва і допомагає вчителям у формуванні вмінь аргументувати власні висловлювання в учнів 4 класів, а також може бути використана на уроках української мови і не тільки.

2.3 Організація та аналіз результатів наукового дослідження

Педагогічне дослідження здійснювалося у два послідовні етапи – констатувальний та формувальний, кожен із яких мав свою логіку, завдання й методичний інструментарій. Така двоетапна структура дозволяє простежити динаміку розвитку цільового уміння, а також оцінити ефективність впроваджених методичних заходів.

Експериментальна база дослідження: дослідно-експериментальна робота здійснювалась на базі таких закладів загальної середньої освіти:

- Ліцею №3 Подільського району міста Києва,
- Ліцею №144 імені Григорія Ващенка Солом'янського району міста Києва ,
- Бородянського академічного ліцею Бородянської селищної ради Київської області,
- Спеціалізованої школи №149 Солом'янського району міста Києва,
- Початкової школи №344 Дарницького району міста Києва,
- Приватний заклад загальної середньої освіти I ступеня «Академія сучасної освіти» з поглибленим вивченням іноземних мов міста Києва,
- Дитячий лінгвістичний центр «Вересень» міста Києва,
- Приватний християнський ліцей «Скарб» міста Києва,
- Гімназія №163 Шевченківського району міста Києва,
- Печерський ліцей №75 Печерського району міста Києва,
- Ліцей №133 Печерського району міста Києва.

До участі в експерименті було залучено 69 респондентів, серед яких 33 вчителі початкових класів і 32 учні четвертих класів. Усі учасники брали участь в анкетуваннях, метою яких було визначити рівень сформованості готовності вчителя початкових класів до здійснення професійної діяльності з формування вміння в учнів аргументувати власні висловлювання.

На констатувальному етапі дослідження було визначено вихідний рівень сформованості умінь аргументувати власні висловлювання в учнів 4 класів. З метою отримання об'єктивних і надійних даних було застосовано комплекс діагностичних методів: анкетування, аналіз письмових та усних висловлювань, спостереження за навчальною діяльністю, а також бесіди з учителями. Особлива увага приділялася співвідношенню між уміннями учнів та рівнем сформованості відповідних риторичних і методичних умінь у вчителів, адже аргументативна компетентність молодших школярів значною мірою залежить від професійної підготовки педагога, його риторичних навичок і володіння прийомами формування мовленнєвих умінь.

Результати констатувального етапу дозволили встановити, що рівень риторичної компетентності вчителів та використання ними цілеспрямованих методичних прийомів прямо впливає на успішність учнів у цьому процесі. Ключовими труднощами та недоліками у процесі формування аргументативного висловлювання в учнів нами було визначено:

- недостатнє розуміння учнями структури аргументу;
- обмежений словниковий запас для вираження причинно-наслідкових зв'язків;
- труднощі в доборі доказів і прикладів;
- низьку впевненість у висловленні власної думки.

Формувальний етап був спрямований на перевірку ефективності розробленої системи тренінгів для вчителів та робочого зошита з вправами з формування аргументативних умінь. На цьому етапі відбувалося впровадження в навчальний процес спеціально створених тренінгових модулів для педагогів, спрямованих на розвиток їхніх умінь моделювати й організовувати навчальні ситуації, у яких учні могли б практикувати аргументацію, що включали риторичні, мовленнєві, логіко-комунікативні та творчі завдання.

Протягом формувального етапу проводився систематичний моніторинг динаміки змін: аналіз виконання учнями завдань спрямованих на формування

вміння аргументувати, повторні анкетування та спостереження. Отримані дані дали змогу оцінити результативність методичної моделі, визначити її сильні сторони й окреслити можливі напрями подальшого вдосконалення.

Таким чином, обидва етапи педагогічного експерименту були взаємопов'язаними й логічно обумовленими, що забезпечило комплексне й науково обґрунтоване вивчення процесу формування уміння аргументувати власні висловлювання в учнів 4 класів у взаємозв'язку з риторичною компетентністю їхніх вчителів.

Аналітична обробка результатів. Отримані результати дали змогу простежити позитивну динаміку зрушень у вмінні аргументувати власні висловлювання в учнів 4 класів. З результатами детальніше можемо ознайомитись в порівняльній таблиці

Висновки до другого розділу

У другому розділі магістерського дослідження нами було здійснено комплексний аналіз стану сформованості вміння аргументувати власні висловлювання в учнів початкової школи та перевірено ефективність упроваджених педагогічних заходів.

У підрозділі 2.1 проведено аналіз готовності вчителів до формування аргументованого висловлювання на уроках української мови. З'ясовано, що більшість учителів усвідомлюють важливість розвитку вміння аргументації у молодших школярів, однак відзначають потребу в додаткових методичних інструментах, чітких алгоритмах роботи та сучасних технологіях навчання. Частина педагогів має труднощі у впровадженні діалогічних і критико-мисленнєвих методів, що підтверджує необхідність цілеспрямованого підвищення їхньої професійної компетентності в цій сфері.

Проведене вхідне анкетування учнів дало змогу визначити реальний рівень сформованості вміння аргументувати власні висловлювання. Отримані результати засвідчили, що значна частина молодших школярів має недостатній

рівень вміння добирати докази, пояснювати свою позицію, послідовно й логічно висловлювати думку. Аналіз відповідей учнів показав переважання описових висловлювань і труднощі в побудові причинно-наслідкових зв'язків. Ці дані стали підставою для розроблення й упровадження системи тренінгової роботи з учителями.

У підрозділі 2.2 було представлено опис розробленого тренінгу, спрямованого на підвищення методичної готовності педагогів формувати в учнів навички аргументації. Тренінг включав ознайомлення з ефективними методами роботи, практичні вправи, моделювання педагогічних ситуацій і створення банку завдань для уроків української мови. Його структура була спрямована на те, щоб учителі могли одразу переносити здобуті знання в реальну практику.

Після реалізації тренінгу проведено вихідне опитування учнів, результати якого показали позитивну динаміку. Діти частіше почали використовувати пояснювальні конструкції, демонстрували вищий рівень уміння висловлювати власну позицію та добирати прості, але логічні аргументи. Аналіз повторного анкетування підтвердив, що методична підтримка вчителів та оновлення підходів до навчання сприяли покращенню показників сформованості аргументованого висловлювання.

Таким чином, проведене дослідження доводить, що цілеспрямована робота з підвищення професійної компетентності вчителів і впровадження спеціально розробленої тренінгової програми є ефективними засобами розвитку вмінь аргументації в молодших школярів. Отримані результати створюють підґрунтя для обґрунтування й визначення педагогічних умов, необхідних для подальшого удосконалення цього процесу.

ВИСНОВКИ

У магістерському дослідженні комплексно розв'язано науково-педагогічну проблему формування вміння аргументувати власні висловлювання в здобувачів початкової освіти. Актуальність роботи зумовлена вимогами Нової української школи, які передбачають формування в учнів вміння висловлювати власну думку, критично мислити, доводити свою позицію та усвідомлено брати участь у комунікації. Сучасні освітні стандарти визначають аргументування одним із ключових компонентів мовленнєвої компетентності, що стало підґрунтям для теоретичного та емпіричного вивчення проблеми.

У ході теоретичного аналізу висвітлено сутність поняття «аргументація», розкрито її психологічні та лінгводидактичні основи, визначено структуру й критерії сформованості вміння аргументувати в молодших школярів. Обґрунтовано, що розвиток аргументаційних умінь у початковій школі можливий за умови цілеспрямованого педагогічного впливу, використання інтерактивних методів, створення навчальних ситуацій, які стимулюють учнів до висловлення думок і доказів.

Констатувальний етап дослідження показав недостатній рівень сформованості аргументаційних умінь у значної частини молодших школярів, а також виявив потребу у підвищенні методичної готовності вчителів до їх формування. Аналіз анкетування та текстових відповідей учнів підтвердив наявність труднощів у доборі доказів, логічності висловлювань, вміння пояснювати свій вибір.

На основі отриманих даних визначено та науково обґрунтовано педагогічні умови ефективного формування вміння аргументувати: застосування інтерактивних і комунікативних форм роботи; використання вправ і мовленнєвих ситуацій, спрямованих на розвиток логічності, доказовості та доречності висловлювань; створення підтримувального освітнього

середовища; педагогічне керівництво процесом формування аргументації; підвищення професійної готовності вчителя.

Розроблене методичне забезпечення, що включало систему вправ, завдань, дидактичних ситуацій і прийомів розвитку аргументації, було впроваджене в освітній процес під час формувального експерименту. Результати контрольного етапу засвідчили позитивну динаміку рівнів сформованості аргументаційних умінь учнів початкової школи: підвищилася здатність аргументовано висловлювати думку, добирати переконливі докази, будувати логічно послідовні висловлювання.

Порівняльний аналіз констатувального і контрольного етапів підтвердив ефективність обґрунтованих педагогічних умов та запропонованого методичного забезпечення. Отримані результати свідчать, що цілеспрямована робота з формування аргументації є дієвим чинником підвищення мовленнєвої компетентності молодших школярів і відповідає сучасним вимогам початкової освіти.

Таким чином, мету дослідження досягнуто, поставлені завдання виконано, а гіпотезу – підтверджено. Результати роботи мають теоретичне та практичне значення і можуть бути використані в практиці вчителів початкової школи, у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників та подальших наукових розвідках із мовленнєвого розвитку учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академік АПН України О. Я. Савченко: біобібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; вступ. ст. Бібік Н. М. ; упоряд. Ворон Л. М., Заліток Л. М., Печенежська О. А. ; наук. ред. Букшина Т. Ф. К. : Пед. преса, 2007.
2. Баєв Б. Ф. Психологія навчання. К., 1994. С. 59–61.
3. Борґ, Дж. Мистецтво говорити. Таємниці ефективного спілкування / пер. з англ. Н. Лазаревич. Київ: Фабула, 2025. 304 с.
4. Верчено Т. В. Розвиток мовлення та його значення в житті людини. Тернопіль : Рута, 1998. 132 с.
5. Вишник О. О. Методика мовленнєвого розвитку учнів 1–2 класів... : дис. ... канд. пед. наук. Глухів, 2012. 248 с.
6. Галайда Б. Формування навичок мовленнєвої діяльності. *Відкритий урок*. 2007. № 10. С. 48–60.
7. Головіна О. Як не вбити в дитині філософа... – 2020. URL: <https://nus.org.ua/2020/02/07/yak-ne-vbyty-v-dytyni-filosofa-i-chomu-filosofiya-tse-tsikavo/>
8. Гончаренко, С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с
9. Донченко Т. К. Як навчати школярів мовленнєвої діяльності. К. : Молодь, 1998. 301 с.
10. Дорошенко С. І. Розвиток мовлення молодших школярів. К. : Освіта, 1987. 124 с.
11. Інноваційні трансформації в сучасній освіті: виклики, реалії, стратегії... К. : Мала академія наук України, 2020. 370 с.
12. Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Вип. 9. Рівне : РДГУ, 2019. 369 с.
13. Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Вип. 12. Рівне : РДГУ, 2020. 299 с.

- 14.Ковальчук Н. Формування мовленнєво-комунікативних умінь...
Українська мова і література в школі. 2009. № 5. С. 2–6.
- 15.Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. К. : Академія, 2000. 368 с.
- 16.Костюк Г. С. Вікова психологія. К. : Рад. шк., 1976. 269 с.
- 17.Ларін Д. І. Основи теорії аргументації. URL:
<https://vseosvita.ua/library/embed/000zdr-fdc1.docx.html>
- 18.Макович Х. Я., Вербицька Л. О., Капітан Н. О. Словник термінів і понять з риторики. Львів, 2016. 140 с.
- 19.Мацько, Л. І., Мацько, О. М. Риторика: навч. посіб. 2-ге вид., стер. Київ: Вища школа, 2006. 311 с.
- 20.Мацько Л. І. Аспекти мовної особистості у перспективі педагогічного дискурсу. *Дивослово*. 2006. № 7. – С. 2–5.
- 21.Мацько Л. І. Інформативність і образність як основні ознаки тексту. Проблеми й методика лінгвістичного аналізу тексту. Х., 1994. С. 24–28.
- 22.Мацько Л. І. Матимемо те, що зробимо... *Дивослово*. 2001. № 9. С. 2–3.
- 23.Мацько Л. І. Стил як основне поняття стилістики. Українське мовознавство. К., 1990. 64 с.
- 24.Мацько Л. І. Сучасні підходи до створення підручників. *Дивослово*. 1999. № 8. –С. 38–42.
- 25.Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі. К., 2009. 606 с.
- 26.Мацько Л. І., Караман С. О., Караман О. В. Українська мова. Як писати переказ. К. : Магістр-S, 1998 224 с.
- 27.Мієр, М. Дидактичний довідник майбутнього вчителя початкових класів: електронне видання. Київ: ЦП «Компринт», 2024. 360 с.
- 28.Мацько Л. І., Ковалик І. І., Плющ М. Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. К., 1984. 188 с.
- 29.Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилiстика української мови. К., 2003. 461 с.

- 30.Методика викладання рідної мови / За ред. М. І. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2000. 264 с.
- 31.Методика викладання у загальноосвітніх навчальних закладах / С. В. Петков, С. Д. Коломоєць. К. : КНТ, 2020. 224 с.
- 32.Методика навчання української мови в початковій школі / за наук. ред. М. С. Вашуленка. К. : Літера ЛТД, 2011. 364 с.
- 33.Мова рухів тіла. Розширене видання. К. : КМ-БУКС, 2025. 416 с.
- 34.Палихата Е. Я. Культура діалогічного мовленнєвого спілкування. – Тернопіль : Богдан, 2006. 104 с.
- 35.Палихата Е. Я. Лінгвістичні особливості діалогічного мовлення. *Дивослово*. 1995. № 3. С. 29–31.
- 36.Паскудне, тупе й коротке. Занурення у філософію з дітьми / Скотт Гершовіц. Х. : Віват, 2023. 416 с.
- 37.Педагогічний дискурс. Вип. 2. Хмельницький : ХГПА, 2007. 203 с.
- 38.Педагогічний дискурс. Вип. 9. Хмельницький : ХГПА, 2011. 407 с.
- 39.Пиши сильно: практичні вправи. К. : Пабулум, 2020. 240 с.
- 40.Положення про затвердження Державного стандарту початкової освіти.
URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/
- 41.ПСИХОЛОГІС. Уміння аргументувати. URL:
<http://psychologis.com.ua/umenie.htm>
- 42.Освітня програма початкової школи науково-педагогічного проєкту «Інтелект України» (1–4 класи). URL:
<https://osvita.ua/school/program/program-1-4/95814/>
- 43.Пархоменко М. Методика роботи над словом, текстом на уроках читання. Початкова школа. 1997. № 7. С. 44–48.
- 44.Ранкові зустрічі в початковій школі : методичний посібник / The LEGO® Foundation. Запоріжжя : СТАТУС, 2023. 140 с.

45. Сагач, О. М. Словник основних термінів та понять риторики: навч. посіб. Київ: МАУП, 2006. 280 с. (Б-ка «Златоуст», вип. 1). Бібліографія: с. 269–278.
46. Синиця І. О. Психологія усного мовлення. К. : Радянська школа, 1974. 262 с.
47. Сіранчук Н. М. Формування лексичної компетентності. К. : Центр учбової літератури, 2017. 288 с.
48. Сучасна українська лінгводидактика. К. : Києво-Могилянська академія, 2019. 356 с.
49. Сущенко, І. Дебати в школі. Як навчити учнів аргументації та публічного мовлення?: посібник для вчителів. Тернопіль: Астон, 2006. 128 с.
50. Термінологія законодавства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/31217/>
51. Україна. Закон «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
52. Україна. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>
53. Стельмахович М. Г. Український мовленнєвий етикет. *Дивослово*. 1998. № 3. С. 20–21.

**Доброго дня, шановні
четверокласники!**

Сьогодні вам буде запропоновано кілька нескладних завдань, у яких потрібно висловити власну думку та пояснити її. Це не контрольна робота й не тест на оцінку – важливо лише, щоб ви чесно й щиро висловили свої міркування.

Ваші відповіді допоможуть з'ясувати, наскільки легко вам формулювати свою думку, добирати докази та будувати зв'язні висловлювання. Отримані результати дадуть змогу зробити навчання цікавішим і зрозумілішим для кожного з вас. Пишіть спокійно, у зручному для вас темпі. Правильних чи неправильних відповідей тут немає – важлива саме ваша власна думка.

Бажаємо вам успіхів і творчого натхнення!

1. Прочитай запитання та напиши коротке власне висловлювання (5–7 речень):
“Чи потрібно учням початкової школи читати щодня? Поясни свою думку.”

2. Уяви, що у класі потрібно вибрати тему для спільного проєкту:

- **«Як допомагати тваринам»**

- **«Як піклуватися про природу»**

Обери тему, яка тобі більше подобається. Напиши, чому ти обрав саме цю тему, навівши 2 аргументи.

Можеш додати приклад із власного життя.

3. Прочитай коротку історію:

“Іван та Поліна знайшли на подвір’ї пташеня. Іван сказав: “Давай віднесемо його до гнізда, воно певно десь поруч.” Поліна запропонувала: “А давай краще віднесемо його до ветеринара?”

Напиши, з ким ти погоджуєшся — з Іваном чи з Поліною.

Аргументуй свій вибір, навівши 2 причини, чому саме так варто вчинити.

Можеш додати свій власний варіант рішення

1. Прочитай запитання та напиши коротке власне висловлювання (5–7 речень):
“Чи потрібно учням початкової школи виконувати домашні завдання? Поясни свою думку.”

2. Уяви, що у класі потрібно вибрати тему для спільного проекту:

- « Як створити затишний і безпечний клас? »

- « Як зробити нашу школу екологічною? »

Обери тему, яка тобі більше подобається. Напиши, чому ти обрав саме цю тему, навівши 2 аргументи.

Можеш додати приклад із власного життя.

3. Прочитай коротку історію:

" Марко та Софійка під час прогулянки побачили кошеня, яке сиділо під лавкою й жалібно нявкало.

Марко сказав:

- *«Давай залишимо його тут, мабуть, мама скоро повернеться».*

Софійка заперечила:

- *«Мені здається, що йому страшно й холодно. Давай віднесемо його до притулку або знайдемо допомогу».*

Напиши, з ким ти погоджуєшся — з Марком чи Софійкою.

Аргументуй свій вибір, навівши 2 причини, чому саме так варто вчинити.

Можеш додати свій власний варіант рішення.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ І МЕТОДИК ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

СЕРТИФІКАТ

РУ 525245

засвідчує, що

Вероніка ОСИПЕНКО

взяв(ла) участь у
V Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції
«НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА В ДІЇ: АКТУАЛЬНІ
ПРОБЛЕМИ МЕТОДИК НАВЧАННЯ ТА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ»
(8 год.)
14 травня 2025 року

Роман Павлюк

Тетяна Суржук

в.о. ректора РДГУ,
доктор психологічних наук,
професор

завідувач кафедри теорії і
методик початкової освіти РДГУ,
кандидат педагогічних наук,
доцент

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

Сертифікат

Осипенко Вероніки

учасника Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції для студентів та молодих науковців
«Вивчення та впровадження ідей
Василя Сухомлинського в практику сьогодення»
м. Кропивницький, 08 жовтня 2025 року

В.о. проректора
з наукової роботи

Марія ФОКА

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

СЕРТИФІКАТ

засвідчує участь

Осипенко Вероніки

у I Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції
«НАУКОВІ ІНСАЙТИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ:
ВІД ПОШУКУ ДО ВТІЛЕННЯ»

Декан
Факультету педагогічної освіти
Київ, 24 жовтня 2025 року

Ольга КОТЕНКО